

Zdravko Mužinić

Split

FRAGMENTI O MARKU UVODIĆU I NJEGOVU PRIPOVJEDAČKOM RADU

Marko Uvodić je bio plodan novinar i književnik, nesumnjivo jedan od agilnijih i plodnijih splitskih ljudi od pera svog vremena.

Započeo je pisati prvih godina ovog stoljeća objavivši nekoliko kazališnih i glazbenih osvrtu odnosno humorističko-prigodnih letaka, da bi se u nastavku života, osobito dvadesetih i tridesetih godina, intenzivno posvetio pisanju objavljujući različite novinske tekstove, kako kraće, tako i duže, pa kratke šale i slično, ali i književnosti, objavljujući pripovijetke i feljtone te četiri skeča.

Objavio je izuzetno velik broj novinskih stvari i popriličan broj pripovjedaka.¹

Najveći stvaralački domet postigao je na području pripovijetke, iako i u njegovu novinarskom radu ima vrlo dobrih stvari.

Javljao se u više listova, dnevnika, tjednika i nekih drugih periodičkih glasila, većinom u Splitu, ali i u Zagrebu te drugdje.²

Samo je jedan dio svojih stvari potpisao potpunim imenom, dok se često služio i početnim slovom prezimena (U.) pa inicijalima odnosno pseudonimima (»Zelenbač«, »Basraka«, »Zogatul«, »Antenora« itd.).

Neke će tekstove skupiti u knjigu »Spliska govorengja oliti libar Marka Uvodića Spličanina«, a neke pripovijetke u knjige »Libar Marka Uvodića Spličanina« i »Drugi libar Marka Uvodića Spličanina«.

Prigodimice je uređivao pa i pokretao neke periodičke i prigodne listove (»Grom«, »Spliski krnjeval«, »Ježimac«), a u jednom trenutku ali kratko i jedan dnevnik (»Primorska pošta«).³

BIOGRAFIJA, GLAVNE OSOBINE I STIL ŽIVOTA⁴

Marko Uvodić rođen je u Splitu kod Eskulapova hrama, u srcu Dioklecijanove palače, 27. svibnja 1877,⁵ pa je vršnjak slikara, novinara i pisca Ante Katunarića (1877—1935), pisaca Marina Bege (1881—1960) i Bože Lovrića (1881—1953), odnosno književnih povjesnika Ante Petravića (1874—1941) i Vinka Lozovine (1874—1942). Gledajući u kontekstu šire hrvatske književnosti, pisac je vršnjak pripadnika moderne.

Otac mu se također zvao Marko, a bio je po zanimanju ugostitelj; majka Antica r. Meštrović je bila domaćica.

Marko i Antica su imali još sina Anđela (1881—1942), poznatog slikara i karikaturistu, i dvije kćerke.

Uvodićevi su preci došli iz Hercegovine i zvali su se najprije Čipčić. Naselili su se ispod Klisa i kako su uohodili Turke, dobili su nadimak a kasnije i prezime Uhodić, iz čega je kasnije proizišlo Uvodić.⁶

Nemamo podataka o piščevim obiteljskim prilikama i djetinjstvu, no može se pretpostaviti da je kao dječarac provodio vrijeme u igri i nestašlucima, pri čemu je, međutim, stjecao prve spoznaje o ljudima u svijetu koji ga je okruživao. Kako navodi u jednom napisu, ljeti bi obično s bratom i sestrama odlazio na ljetovanje u Kaštela kod majčine sestre.⁷

Godine 1884. stupio je u pučku školu koju je završio g. 1889.

Iste godine tj. g. 1889. ušao je u C. K. Veliku realku⁸ koja je tada trajala samo sedam godina. Tu je mladi Uvodić učio dosta matematiku, u višim razredima još i opisnu geometriju, dok je o humanističkim naukama, uključivši tu i materinski jezik, saznao mnogo manje. U višim razredima je imao iz hrvatskog poznatog književnog povjesnika dra Josipa Aranzu. Kako navodi u podnesku Kulturno-umjetničkom odjelu Ministarstva prosvjete Narodne vlade Hrvatske, čini se da ga je taj profesor u petom razredu ponukao da zadaće piše čakavskim dijalektom.⁹ Od stranih jezika učio je (cijelo školovanje) talijanski, a od trećeg razreda još i njemački. Kao da je ta dva jezika prilično i savladao.

Kako navodi u jednom zapisu, rano je postao član tadašnje sportsko-rodoljubne organizacije »Sokol« gdje je uskoro postao i »prednjak«.¹⁰

Budući da su tih godina bila u Splitu u modi pjevačka društva, a kako je imao afiniteta prema glazbi, nije isključeno da je i pjevao u kojem takvom društvu. Taj afinitet sačuvao je cijelog života i pri tome je, čini se, prilično upoznao glazbu, operu posebno, što se osjeća i u njegovom novinarskom i književnom radu.

Bio je »proglašen zrelim« g. 1896.¹¹

Maturiravši, upisuje Višu tehniku u Beču gdje će ostati godinu dana (dva semestra?).¹²

Zapošljava se kao sudski činovnik. U toj je službi proveo 25 godina i »dotjerao« do glavara sudske kancelarije. Umirovljen je 1922.¹³

Uporedo s radom u sudu dosta rano počeo se javljati pisanom riječju, isprva prigodno, da bi intenzivno novinarsku i književnu djelatnost razvio dvadesetih i tridesetih godina, pogotovo nakon umirovljenja, najprije u listu

»Grom« a onda kao stalan novinar »Novo doba«. G. 1935. razilazi se s tom redakcijom¹⁴ i pokreće vlastiti dnevnik »Primorska pošta«.

Kako je kao bivši »sokolaš« bio vičan tjelesnim vještinama, nekoliko je godina uoči prvog rata predavao taj predmet u C. K. Velikoj realci.¹⁵

Kao mlad čovjek volio je izlete, pogotovo ako su, čini se, bili kombinirani s dobrim doručkom (sačuvana je jedna fotografija iz g. 1904. na kojoj ga vidimo u društvu brata Anđela, slikara Vidovića i kompozitora Hatzea prigodom jednog izleta u Trogir), a fanatičan je poklonik dobrog zalogaja ostao cijelog života.¹⁶

Godine 1906, dakle u svojoj dvadeset i devetoj godini, stupio je u brak s Milkom Braidom,¹⁷ učiteljicom po zvanju, s kojom je nekoliko godina prije toga vodio ljubav. Bila je to mirna i povučena žena, dobra li požrtvovna supruga, no osoba ponešto samovoljne i zanovjetljive prirode, koja uz to nije bila dobra zdravlja. U braku nisu imali djece zbog čega su oboje patili, a ona k tome pomalo trpjela i od osjećaja krivice za to.¹⁸

Vjerojatno su to bili neki od razloga zbog kojih se pisac uskoro okrenuo drugoj ženi — riječ je o jednoj činovnici, inače u odnosu na njegovu suprugu temperamentnoj osobi — s kojom će dobiti dvoje djece.¹⁹

Kako izgleda, pisac je ozbiljno razmišljao o tome da stupi u brak s tom ženom, ali mu je supruga uporno uskraćivala rastavu: ona je, naime, bila neizlječivo zaljubljena u svog muža, a s druge je strane bila financijski ovisna o njemu jer je nakon udaje napustila svoje učiteljsko zvanje.²⁰ I tako piščevoj prijateljici nije ostalo ništa drugo nego da se, s obzirom na djecu, pa financijsku ovisnost (i ona je, povezujući se s njim, napustila svoje radno mjesto) pa i ljubav, pomiri sa statusom nevječane žene.²¹ Pisac će, dakle, godinama živjeti na dvostrukom bračnom kolosijeku i tu zavrzlamu neće do kraja života razriješiti, što mu sigurno nije bilo ugodno, a nije bio zacijelo ravndodušan ni na mjesna ogovaranja.²²

Prema obavještenjima njegove prijateljice,²³ slobodno je vrijeme pisac navodno provodio u njenu domu, u društvu nje i djece, u prijatnijoj atmosferi nego što je bila ona u njegovu domu. Tu mu je navodno bio pravi dom. Tu je, prema njezinoj izjavi, imao i radni stol i tu je, navodno, napisao veći broj svojih stvari.

Kako tvrde oni koji ga se sjećaju,²⁴ bio je višeg rasta, naočit, lijepo građen, pristalo odjeven. Uz to vedar, srdačan, društven, komunikativan, duhovit, sklon šali.

Kao društven i komunikativan čovjek, prijateljevao je s više tadašnjih umjetnika, novinara, književnika, posebno s pjevačem Noem Matošićem, slikarom Emanuelom Vidovićem, skladateljem Josipom Hatzeom, novinarom i piscem Ćirom Čičin-Šainom, sa slikarom, novinarom i piscem Antom Katunarićem i liječnikom i piscem Filipom Marušićem.²⁵

Volio je kavanu gdje bi u društvu prijatelja pretresao događaje malog mjesta, bacao viceve, ali kojiput sudjelovao i u ozbiljnu razgovoru. Pojavljivao se prigodno i kod »Stola mudraca«.

Bio je član splitske filijale »Rotary internacionale« i skupa s bratom Anđelom prisustvovao redovito sastancima kluba s večerom.²⁶

Bio je ne samo društven nego i društveno agilan. Pa i ne samo društveno nego ponešto i kulturno. Uz ostalo, poznato nam je npr. da je u studenom g. 1930, skupa s nekim drugim splitskim piscima, sudjelovao u književnim večerima »Jugoslavenskoga akademskog kluba«.²⁷

Ima, međutim, indicija da je njegova vedrina bila samo maska, fasada i da taj naoko vedar čovjek i nije bio stvarno vedar. Uzrok je tome donekle njegov temperamenat a još više spomenute okolnosti. Što se tiče temperameta, bio je, čini se, smjesa flegmatika i sangvinika, čak s jednom primjesom melankolije, a u mnogočemu uz to proturječan i nedosljedan. Na prvi pogled flegmatik, ispoljavao je u nekim prilikama neočekivanu osjetljivost, a nije bio, čini se, slobodan ni od povremenih depresija. Na izgled samosvjestan i bez kompleksa, patio je zbog toga što nema djece a možda i zbog toga što nije završio studij koji bio započeo (jer su neki njegovi prijatelji i poznanici imali sveučilišnu diplomu), a možda i zbog toga što su ga neki smatrali nemoralnim čovjekom i s druge strane piscem malog formata. Općepoznat kao vedar i duhovit. Uvodić je možda u dubini duše bio više otužan čovjek, a općenito poznat kao društven, volio je ponekad i osamljeničke šetnje.

Imao je zaista pisac razloga da intimno i ne bude baš vedar, samo što nije pokazivao, a nije zacijelo puštao ni da mu to zagorči život. I tako je zalazio u kavanu, ćaskao i bacao viševe pri susretu s prijateljima, revnosno sudjelovao u banketima i »marendinima«, ali se volio ponekad i osamiti pa prošetati ulicama starog grada, svratiti u koju podrumsku nastambu,²⁸ ući u stolarsku ili obućarsku radnionu odnosno krčmu da vidi kako živi i kako se zabavlja splitski mali svijet.

Kontaktirao je sa svojim prijateljima i poznanicima iz građanskog društva, ali bi se jednako rado zaustavio i s težakom, nosačem, »picigamortom«, ribarom, popričao s njima, saslušao njihove nevolje, završivši najzad opet s obligatnom šalom. I ne samo saslušao, nego bi, čini se, u granicama mogućnosti čovjeku i pomogao. Prema izjavi Ivanke Perišić (koja je godinama s njim živjela), kao da bi baš Uvodićevom zaslugom ono dvoje nesretnika iz pripovijetke »Dujkin dvor«²⁹ bilo smješteno u uboški dom. A to neće zacijelo biti jedini njegov plemenit gest.

Bio je pisac uopće čudna (a ponekad zapravo česta) mješavina vrlina (duševan, susretljiv, demokratičan, skroman) i nedostataka pa i mana i poroka (bračno nevjeran i uopće emotivno nestabilan i kolebljiv pa nacionalno i društveno a ni uopće ne baš naročito izgrađen itd.).

Što se tiče nacionalnih stavova, bio je u tom smislu pristaša integralnog jugoslavenstva, što mu također nije za pohvalu, ali mu treba priznati da je to ostao i poslije osnutka »Banovine Hrvatske« (kad su se neki njegovi istomišljenici drukčije orijentirali), a za okupacije nije stupio ni u suradnju s talijanskim okupatorom (što se, međutim, ne može reći za neke od njegovih dojučerašnjih istomišljenika).

Dok se njegov čudan politički stav može objasniti možda strahom od dezintegracije stare Jugoslavije u burnim godinama nakon prvog rata — u svakom slučaju, nepobitno je svakako da nikada nije zatajio svoju hrvatsku nacionalnost — reakcionaran stav te kapitalističke države on nipošto ne odo-

brava, a izvan svake je sumnje da je uočavao (što dokazuje posebno njegov pripovjedački rad) bijedu tadašnjeg malog čovjeka.

Kao i manje-više svi Splitsani, i Uvodić je strastveno i s godinama sve više volio rodni grad. Veselio ga je rast njegova grada, ali ga je s druge strane — paradoksalno — ujedno i rastuživalo preraštanje njegova grada u veći grad, a usporedo s tim i nestajanje ambijenata njegova djetinjstva kao i nestajanje starih običaja.

Nevrijeme okupacije proveo je u oskudici, ali ne prihvaća suradnju s talijanskim a kasnije s ustaškim vlastima.³⁰

Poslije oslobođenja, kao već star čovjek, prihvaća mjesto upravitelja novoosnovanog Muzeja grada Splita, a inače se reaktivira u javnom životu sa željom da i osobno doprinese obnovi i normalizaciji života u oslobođenoj zemlji.

Umro je 3. ožujka 1947. u sedamdesetj godini života od karcinoma pluća. Pokopan je na groblju Lovrinac.

KNJIŽEVNA KULTURA, POTICAJI

Kako se može pretpostaviti, Uvodić nije u kulturnom pogledu primio ništa u obiteljskom domu (otac i majka, primitivni i neobrazovani ljudi, nisu mu mogli dati ništa u tom pogledu), a nije mnogo saznao o književnosti (izuzevši talijansku, posebno Dantea, Manzoniya, možda i Leopardija i eventualno još kojeg pisca) ni u Velikoj realci.

Nije mu u kulturnom pogledu mogla mnogo pružiti ni žena kao ni kućna atmosfera uopće koja ne samo da nije bila u pravom smislu riječi obiteljska, nego nije bila ni naročito kulturna (spomenuta Ivanka Perišić tvrdi da osim par svezaka godišta nekog starijeg časopisa — »Vijenac«? — Uvodić u stvari nije ni imao knjiga).

Nije isto tako mogao aprofitirati Uvodić ništa ni od kolega u kancelariji, a isto tako ni od društva u kavani odnosno pri sastancima »Rotary kluba«. Bili su to poslovni ljudi, u nekim slučajevima čak i dobri poslovni ljudi, među kojima bi se možda našao i koji zainteresiran i za neke šire životne pojave, ali u biti bili su to ipak samo malograđani uskih kulturnih vidika i uglavnom još užih duhovnih interesa. Ako se i našao među njima koji kulturniji čovjek, odnosno čovjek koji je imao afinitete prema lijepoj književnosti, općenito govoreći atmosfera tih sastanaka, a da i ne govorimo o atmosferi pri banketima i »marendinima«, nije bila takva da bi se tu mogao početi (i održati, ako bi se možda koji put nešto i počelo) koji ozbiljniji kulturni razgovor, odnosno raščistiti koje kulturno ili pak književno pitanje.

Društvo koje je Uvodiću moglo nešto pomoći u kulturnom pogledu (krug Delalle, Rismondo, često i književnik Desnica i još koji) njega općenito nije prihvaćalo (jer ga kao čovjeka i pisca nije naročito cijnilo), a on se opet njima, znajući da im nije dorastao i da ga ne cijene, nije nametao.

Ipak je Uvodić, kako čusmo, uspio ponešto aprofitirati u kulturnom pogledu od Čičin-Šaina, ali svakako ne pri spomenutim kulinarskim sastancima, koliko u nekim drugim prilikama, u prvom redu pri njihovim susretima u

redakciji lista »Novo doba«, gdje je Čičin-Šain radio kao novinar. U razgovorima koje bi od vremena do vremena intonirali Čičin-Šain je, čini se, tumačio Uvodiću neke stvari s književnošću u vezi, a uz to ga je zasigurno i poticao da čita i da se uopće izgrađuje. Prijateljske je kontakte s Čičin-Šainom sačuvao Uvodić i onda kad je bio prekinuo s redakcijom »Novog doba«, točnije s Vinkom Brajevićem i Matom Barišićem.³¹

Uz Čičin-Šaina, Uvodiću je, čini se, korisne književne savjete (samo na žalost onda kad je Uvodić bio već uglavnom formiran kao književnik) davao jedan još talentiraniji književnik (samo u nastavku života reakcionarno orijentiran): bio je to Đuro Vilović, koji je nekoliko godina uoči rata boravio u Splitu, i s kojim je naš pisac imao (sigurno korisne) kontakte. Naime, kako nam je pričala odnedavno već pokojna spisateljica Lora Klier, prigodom nekih popodnevni sastanaka nekolicine književnika kao Uvodića, Vilovića, Katalinića, Jeretova, Cettinea i još kojeg uoči zadnjeg rata u kavani »Bellevue« Uvodić bi se znao ponekad obratiti Viloviću s riječima: »Evo sam nešto napisao pa bih vas molio, Đuro, da mi to pogledate i da mi kažete da li što valja!« Koliko se sjećala spomenuta spisateljica, Uvodić bi redovito prihvatio primjedbe Đure Vilovića. Na osnovi tog obavještenja moglo bi se zaključiti da je Uvodić bio samokritičan (uzgred da kažemo, dr Vojmil Rabadan, koji nam je dao u mnogočemu obavještenja protivna ostalim znancima našeg pisca, tvrdi naprotiv da je Uvodić bio potpuno nesamokritičan, samosvjestan i pun sebe).

Prema obavještenjima Uvodićeve prijateljice Ljube Koludrović,³² kao da bi i ona u kulturnom pogledu utjecala blagotvorno na nj dajući mu neke korisne književne savjete, posudila mu uz to i koju knjigu iz svoje biblioteke, a navodno bi i s njom znao pisac povesti koji zanimljivi književni razgovor. Inače, prema njezinoj izjavi, a to su nam potvrdili i drugi njegovi živi prijatelji i poznanici, Uvodić općenito nije bio naročito književno obrazovan i čini se da je čitao malo (kao da nije imao vremena za to).

No ako i nije čitao baš knjige, pratio je sigurno kozerije i sličnu tadašnju splitsku žurnalističku produkciju intoniranu najčešće humoristički i pisanu pretežno čakavski koja se javljala po listovima »Duje Balavac«, donekle »Novo doba«, pa »Narod« odnosno »Narodni list«, i ta je pisanija (uglavnom umjetnički efemerna i danas manje-više zaboravljena) u mnogočemu utjecala na nj, posebno u smislu prihvatanja humorističkog pristupa odnosno prihvatanja čakavštine. Dok je, eto, pratio i poznao splitsku i dalmatinsku žurnalistiku pa i književnost, sudeći po tome što u svojim napisima rijetko spominje tadašnje hrvatske i uopće jugoslavenske pisce, moglo bi se zaključiti da je te pisce slabo poznao,³³ što se, međutim, ne može reći bar za neke strane pisce odnosno njihova djela.

Od Francuza je znao (iako ne baš možda toliko i čitao) za Maupassanta, Hugoa (»Jadnici«), Lotija, Renana (»Uspomene«), Balzaca.³⁴ Maupassanta osobito jer ga spominje na više mjesta, a apostrofira i njegovu novelu »Maison Tellier«.³⁵ Od talijanskih pisaca, uz Dantea za kojega je čuo još u školskim klupama i kojega spominje, pa Manzoni i još kojeg, dr Branko Nižetić ističe osobito Vergu čije je »Novelle siciliane« Uvodić navodno čak u dva navrata pokazivao dotičnom, a mi bismo pretpostavili da je znao još i za Pirandella,

vjerojatno i za Pitigrillija i još kojeg pisca. Od drugih stranih pisaca Uvodić u svojim novelama spominje Tagorea pa Munthea, pa Raydera Hagarda (»Rudnici cara Salomona«), pa George Eliot (»Mlin na Flosi«),³⁶ a to nisu zacijelo i jedini pisci i djela koja je poznavao. Inače, uz francusku i talijansku literaturu, kao da je volio prilično i rusku.

Na osnovi ovoga što je rečeno, moglo bi se zaključiti da je njegovo poznavanje književnosti, kako strane, tako pogotovo domaće bilo dosta skromno. Međutim, iz njegovih se novela može posredno zaključiti da je on čitao ili bar znao za još neke strane pisce i njihova djela (samo što ih u svojim novelama ne spominje) jer se u njegovu stvaranju mogu prepoznati određeni tragovi nekih stranih pisaca. Da vidimo, dakle, koji su strani pisci mogli našem piscu pružiti neke poticaje.

S obzirom na građansku tematiku, uz spomenutog Maupassanta, zacijelo više pisaca, samo što to nije lako ustanoviti jer ima mnogo književnika druge polovice XIX stoljeća i s početka XX stoljeća koji obrađuju takve građanske teme; s obzirom na težačku tematiku možda Verga, ali nije isključeno i još koji pisac (što, međutim, nije baš lako ustanoviti), a s obzirom na prikaz života gradske sirotinje, ali ništa manje i u vezi s osebnim tragikomičnim pristupom temi, uz još neke druge neodređene pisce, opet možda Pirandello što bi se — možda — moglo pretpostaviti iz ovog detalja. Naime, u uvodu slabije i manje poznate novele »Naslištvo«,³⁷ u kojoj priča o jednom bačvaru i njegovu sinu, prije nego će pričati osnovnoj temi, pisac spominje jednog drugog bačvara koji je pravio bačvu, ali mu je nešto zapinjalo pa je pozvao neke dječake da mu pomognu, a on je ušao u bačvu. Problem je bio otklonjen, ali se tada javio drugi — naime, čovjek je ostao u bačvi i nije mogao izaći dok se bačva nije ponovno rastavila. Iako nas pisac uvjerava da je to istinit slučaj, za to je on, međutim, mogao saznati i iz Pirandellove novele »Žara«³⁸ (ili, kako neki prevode, »Čup«) gdje se javlja isti slučaj (samo što se tu ne radi o bačvi).

Uz (svakako diskutabilan) utjecaj Pirandella, moglo bi se, dalje, pretpostaviti da su na Uvodića u smislu tragikomičnog pristupa temi izvršili određen utjecaj i neki ruski pisci, najprije Gogolj, još vjerojatnije Čehov (do čijih je novela mogao doći jer ih često susrećemo po tadašnjim splitskim listovima, uz ostalo u dnevniku »Novo doba«; čini se uopće da je taj pisac tih godina u Splitu prilično popularan, pa je g. 1923. priređeno u tom gradu i nekakvo Čehovljevo veče), ali i neki noviji ruski pisci kao npr. Averčenko pa Zoščenko i još koji noviji ruski novelist (čije novele također često tih godina donose splitski listovi).

Uvodić, dakle, nije bio naročito načitan i kulturan, a nije lako ustanoviti ni što je sve čitao, a još je manje moguće sa sigurnošću ustanoviti koji su sve pisci izvršili na nj neki utjecaj jer se u najvećem broju slučajeva nije radilo o nekom ropskom limitiranju nego samo o dalekim i blagim poticajima.

TEORIJSKO-KNJIŽEVNI STAVOVI

Prijašnjoj konstataciji o relativno skromnoj Uvodićevoj književnoj kulturi možemo dodati još jednu — naime, taj pisac nije bio ni naročito teorijsko-književno formiran. Diskutabilno je tako u prvom redu je li imao naročito izgrađene poglede na bit umjetničkog stvaranja.

Pitanje je najprije je li bio svjestan da književnost nema toliko za cilj da razonodi, koliko da čitaocu saopći neke istine o životu i svijetu, a pitanje je pogotovo je li bio svjestan da književnost mora čitaoca idejno, društveno i moralno izgrađivati.

Sudeći bar po nekim izjavama u povodu tiskanja svog »Libra Marka Uvodića Splićanina«, kao da je o umjetničkom stvaranju imao — najblaže rečeno — čudne poglede. Još može »stajati« njegova izjava: »Ja pišem radi sebe, da se ka izdvojin i da se ka šfogan...«,³⁹ ali druga njegova izjava odnosno ideja u nastavku zvuči zaista u najmanju ruku čudno: »...To ni književnost, to je medicina. Kad koga zabolí glava, jolí zub oli nije dobre voje, otvoriće ti libar, pa ée mu sve proc...«⁴⁰

Sličnu, jednako čudnu ideju susrest ćemo i u njegovoj izjavi (prema citatu Đ. Vilovića): »...ali on je (Marulić, op. Z. M.) pisa literaturu, a ja san želija samo da pišem medicinu... Nemojte se uplašit, to nisu nikakve doturske »ricete«, nego onako kad koga zabolí glava, oli ga žuja zub, oli nije dobre voje, onda neka uzme ovaj libar, pa ée mu sve to proc... Pisa san i da sebe ka zadovoljin, da se zabavim...«⁴¹

Može se dopustiti, dalje, da je, zacijelo i pod utjecajem nekih svojih literarnih simpatija, znao da literatura mora polaziti od života, no kao da tu istinu on nešto precjenjuje. Sudeći bar prema izjavi u uvodu novele »Dujkin dvor«, gdje kaže doslovno ovo: »Sve ovo éa éu sad napisat, sve se ovo dogodilo, sve je istina. Da se sve ovo ovako nij' u istinu dogodlio, ne bi vajalo ništa, a svak bi moga reć, da san ja to izmisli, da je to bila samo moja fantazija«,⁴² a u tom smislu u nastavku citira i Maupassanta. Slično nas uvjerava i na kraju priče »Sprovod jednoga diteta« (»... a najljipe je od svega ovoga, da je sve ovo istina«),⁴³ pa u prvoj verziji pripovijetke »Žalovanje« (»I ovega žalovanje«)⁴⁴ kao i u nekim drugim pripovijetkama.

Na osnovi tih njegovih izjava moglo bi se zaključiti da on nije bio svjestan da književnost nije ipak puka kopija stvarnosti i života, nego da pisac mora određenu životnu istinu sublimirati snagom svog stvaralačkog talenta, iako je s druge strane znao svakako da određenu istinu može pisac dopuniti, proširiti pa čak i prilično izmijeniti.

Smatrao je, dalje, da nije nužno da pri pisanju stvaralac sakrije svoju osobu iza djela, nego da može pri tome izražavati svoje stavove, simpatije i slično, štoviše je stao na stanovištu — zacijelo u skladu sa stavom društva kojemu je pripadao — da pisac ne mora izražavati ni suosjećanje s ljudskom bijedom, nego da i tome može prići s ironijom i humorom.

Znao je, izgleda, da postoje razni načini prilaza književnoj građi, a istaknuti posebno treba da mu nije bilo nepoznato ni to da se tužnoj pa čak i tragičnoj zgodi ne mora uvijek prići baš »tužno«.

Dobiva se, međutim, dojam da nije bio uvijek načistu s pojmom književnih rodova, tj. kao da ponekad ne razlikuje najbolje novelu od npr. reportaže ili pak feljtona (čudno je, iako je to možda i stvar urednika, da je niz pripovijedaka u zagrebačkim »Novostima« objavio pod čudnim naslovima »Čakavski feljton« i »Dalmatinski folklor«).

U početku nije, čini se, bio sasvim načistu ni s nekim pojmovima u vezi s teorijom novele, no prgčitavši nešto takvih stvari, a pogotovo nakon nekih praktičnih iskustava s tim u vezi, stekao je malo pomalo neke spoznaje o tome (ponešto od toga zacijelo i nesvjesno). Doznao je npr. uz ostalo da postoje najprije razne vrste pripovijedaka, stekao je, dalje, neke spoznaje i o izgradnji pripovjedačke fabule odnosno rasplitanju događaja pripovijetke, čuo je također i za potrebu skladnog komponiranja, još više o zahtjevu efektne svršetka i poantiranja pripovijetke itd.

Ne treba najzad istaknuti posebno da je znao i to da pisac mora nastojati da mu pričanje bude živo, dijalozi dinamični, opisi plastični, a ne manje je osjećao i čak znao da je i izgrađen stil vrlo važna komponenta književnog djela.

Iako sigurno Uvodić nikada nije stekao neke dublje poglede na bit književnog stvaranja i nije do kraja života postao u potpunom smislu riječi izgrađen pisac, treba mu priznati da se tijekom godina intenzivnog pisanja, bar što se tiče samog zanata, ipak prilično razvio. U tom je smislu zanimljivo razmotriti neke novele kojima se vraćao više puta.

O NAČINU RADA

Uvodić je, općenito govoreći, stvarao brzo, pogotovo novinske stvari, što znači da bi ono što bi mu zapelo za oko ili bi mu pak javili drugi ubrzo stavljao na papir. To posebno vrijedi za razdoblje njegova života kad je, poslije umirovljenja, ušao u redakciju »Novog doba« i nekoliko godina gotovo svakodnevno morao pripremiti čak po dvije stvari.

Međutim, kako izgleda, ni razdoblje »klijanja« odnosno unutarnjeg sazrijevanja ozbiljnijeg rada pa čak i pripovijetke nije isto tako u načelu trajalo duže, čime hoćemo reći da je i ozbiljnije tekstove stvarao brzo. No i u onim slučajevima kad je od primanja inspiracije do »emitiranja« gotove pripovijetke prošlo duže vrijeme, to nije bilo zbog toga što bi pisac, bar u većem broju slučajeva, znatnije mislio o tome. Nije ni mogao misliti jer je, ponovimo, pogotovo kao stalan novinar, bio opterećen svakodnevnim novinarskim dužnostima, a kada je najzad raskinuo s redakcijom »Novo doba« i počeo surađivati u »Novostima«, bio je ne manje plodan pa je, ako zanemarimo manje stvari, nekih godina uoči zadnjeg rata objavio oko tridesetak pripovijedaka, što isto tako nije za potcjenjivanje. A da i ne govorimo o tome koliko ga je apsorbirao obiteljski život na dva kolosijeka, pa društvene obaveze i tome slično. I samo su zbog toga neke stvari morale čekati, a ne zbog unutarnjeg sazrijevanja.

Prije definitivnog oblikovanja ozbiljnijeg teksta pisac bi zacijelo uspio uhvatiti trenutak za sređivanje bilježaka, skiciranje, pravljenje nacрта. Radio

je to sigurno pretežno u redakciji, odnosno — dok je radio u sudu — u kancelariji, ali i u svom drugom domu, kući Koludrović, pa i leškareći na krevetu poslije ručka (kako se sjeća Ivanka Perišić, u tim bi trenucima Uvodić gotovo redovito prevrtao po nekom notesu kao i po nekim papirima i pri tome razmišljao ali i pisao).

Dok bi površnije tekstove sredio i napisao začijelo u redakciji, ozbiljnije bi radove, novele posebno — prema obavještenju Ljube Koludrović⁴⁵ — definitivno oblikovao i završio najčešće popodne ili uvečer kod njih za spomenutim stolom.

Sam proces oblikovanja ozbiljnijeg teksta pa i pripovijedaka trajao bi, dakako, duže nego što je to bilo s površnijim tekstovima, ali ni u tom slučaju ne baš previše.⁴⁶

Završenu stvar ne bi najčešće puštao da »odleži«, pogotovo znatnije »odleži«, niti bi je, čini se, tom prilikom u načelu više dotjerivao, nego bi je ubrzo, katkad već slijedećeg dana, nosio ili slao određenoj redakciji.⁴⁷ Otuda razni nedostaci u njegovim tekstovima kao nepotrebni i neukomponirani detalji, kompozicijske i stilske neskladnosti i slično.

Tek kad bi koji tekst, poslije nekog vremena, naknadno odlučio poslati drugoj redakciji, tu i tamo bi ga nešto izmijenio, odnosno dotjerao, ponekad promijenio i naslov, kojiput i završetak, tako da su mu te druge varijante tih tekstova u pravilu bolje (v. Z. Mužinić, Nešto o varijantama Uvodićevih pripovijedaka, Mogućnosti, 6—7, 1982).

PRIPOVJEDAČKA GRAĐA

Uvodićevu pripovjedačku inspiraciju uvjetovao je najprije ambijent u kojem se rodio i gdje je odrastao. Rastući, naime, u ulici Kraj Sv. Ivana i igrajući se kasnije u tim uličicama, on je kao dječak susretao male ljude, sitne zanatlije, »fakine«, »picigamorte« i slično, slušao njihove razgovore (kojom se prilikom, uz ostalo, stvarao kod njega »teren« za primanje čakavskog jezičnog medija), pa njihove storijske odnosno priče drugih o njima, njihovim životanjima, njihovim nastojanjima kako da prežive. Sve se to useljavalo u njegovu svijest, i te spoznaje predstavljaju tkivo iz kojeg će izrasti dobar dio njegova pripovjedačkog opusa.

No i kao mladić i odrastao čovjek nije Uvodić prekinuo vezu s tim svijetom i njegovim preokupacijama i nevoljama jer bi, kako rekosmo, rado prošetao tim uličicama ali i uličicama Varoša, Lučca i Manuša, zalazio u konobe, kako proleterske, tako sada i težačke, rado obilazio i oko ribarskih lađa na Matejuški i promatrao kako živi, što radi, kako se zabavlja taj njegov svijet, i zanatlije, i ljudi neodređena zanimanja, i ribari, i težaci; slušao bi njihove razgovore stupao s njima u kontakte. Ukratko, skupljao bi građu za svoje novele. Jer — kažimo decidirano — naš pisac najčešće nije izmišljao sadržaje ili bolje okosnice svojih priča, a i glede likova polazio je najčešće od stvarnosti, pri čemu, međutim, — istaknimo i to — rijetko je ostao ropski pri onome što »uzima«.

Tako npr. ne samo da se za sadržaj kao i likove novele »Dujkin dvor«⁴⁸ inspirirao na stvarnom događaju (što nas zapravo nije trebao ni uvjeravati

jer je cio tadašnji Split znao za to dvoje nesretnika), nego je (kako navodi u noveli) zbog pribavljanja autentičnih podataka o njima odlazio u župni dvor, pa u pripovijetki točno zapisuje njihovu godinu rođenja, dalje kad su se vjenčali, tko im je bio kum⁴⁹ itd. Uostalom, ne samo da nije izmislio likove kao ni sadržaj te pripovijetke, nego nije (kako sâm primjećuje na kraju dotične pripovijetke) izmislio ni događaj pripovijetke »Sprovod jednoga djeteta«⁵⁰ (tu zgodu navodi i Ivan Kovačić u knjizi »Smij i suze starega Splita«⁵¹), a ni događaj iz pripovijetke »Žalovanje«, pa tragikomični sprovod pripovijetke »Žiže i Mare«, pa događaj pripovijetke »Marinko i Palmina« kao ni onaj iz pripovijetke »Besida je besida«, a time zacijelo nismo iscrpli listu stvarnih zgoda njegovih pripovijedaka.

No ne samo da nije izmislio neke, nazovimo ih, spektakularne događaje, nego nije zacijelo izmislio (što je, na žalost, sada već teže odrediti) ni neke manje poznate, odnosno sitne životne zgode koje se javljaju u njegovim pripovijetkama.

Krećući se tijekom života u srednjem građanskom društvu, on je i tu čuo više zanimljivih storijskih iz kruga toga društva (iako je za koju od njih mogao čuti i iz literature) koje će poslije također književno oblikovati.

Pri skupljanju podataka i uopće građe za književni rad mnogo mu je pomogla i čak ga u nekim slučajevima i direktno inspirirala i njegova profesija. Kao sudski službenik, dolazio je, naime, Uvodić u kontakt s ljudima i s njihovim problemima i nevoljama, a pogotovo, dakako, sa sporovima koje vode, pa se s pravom može zaključiti da i toj profesiji duguje teme nekih svojih priča. Tako se na radnom mjestu zacijelo inspirirao, osim za skeč »Ona od pivca«, također i za pripovijetku »Mare Ajduk«, dalje za pripovijetku »Dva dobra svidoka«, ali vjerojatno i za niz tzv. »činovničkih« pripovijedaka kao što je npr. »Činovnik«,⁵² pa »Reduciran«,⁵³ odnosno »U radu je spas«,⁵⁴ možda i za pripovijetku »Život na rate«, a nije isključeno i za još koju pripovijetku.

I još nešto treba ovdje posebno istaknuti. Ne samo, naime, da je sam skupljao podatke za svoje pripovijetke nego su mu mnogi prijatelji i poznanici, a često i sasvim nepoznati, znajući da ga zanimaju takve stvari, pribavljali zanimljiv materijal, odnosno obavještavali ga o nekim zanimljivim događajima koje će on kasnije novinarski ili književno oblikovati. Poznato je uopće da su mu se kao poznatom novinaru i književniku koji ukazuje na smiješnost i paradokse vremena mnogi obraćali pismima javljajući mu neke zanimljive slučajeve i skrećući mu pažnju na neke neobične pojave (kao što se npr. danas obraćaju novinaru Smoji) i nećemo pretjerati ako ustvrdimo da je više takvih zgoda Uvodić sigurno upotrijebio u svojim pripovijetkama. U tome nam je smislu, uz neke druge, posebno govorio dr. Vojmil Rabadan.⁵⁵

Neosporno je u svakom slučaju da je najveći dio pripovijedačkog rada toga pisca iznikao iz splitske stvarnosti toga vremena, barem u okosnicama događaja, jer ni on nije, kao uostalom ni drugi talentirani pisci, ostajao nipošto ropski kod onoga što je nalazio u tadašnjoj splitskoj stvarnosti ili pak što je »uzimao« iz tadašnje stvarnosti. Ili još bolje, polazeći od tadašnje splitske stvarnosti, stvorio je novu, umjetničku stvarnost.

UMJETNIČKI POSTUPAK

Iz mase životnih zbivanja Uvodić, dakle, odabire neke zanimljive, odnosno neobične, ali u pojedinim slučajevima i obične, gotovo svakodnevne događaje, najčešće vedre i smiješne, ali ponekad i ozbiljne pa i tragične, i te teme oblikuje u formi kratkih, iako ne baš uvijek i sažetih pripovjedačkih cjelina.

Osim događaja koji su u načelu i sami po sebi smiješni, Uvodić će ponekad i ozbiljne pa i tragične događaje dati u smiješnoj verziji akcentuiravši u njima neke elemente koji stvar otkrivaju u drugom svjetlu.

U najvećem broju slučajeva odabranu će temu obraditi odmah u »normalnoj«
odnosno definitivnoj verziji, ali će ponekad određenu zgodu dati najprije u obliku kratke šale, anegdote, da bi je istom poslije razvio u pripovijetku obogativši je novim elementima, detaljima, dijalozima, opisima.

Pri oblikovanju određenog događaja koji je privukao njegovu pažnju najčešće se manje-više pridržava najbitnijih komponenata dotičnog događaja, iako će ga ipak sigurno uvijek manje-više obogatiti nekim novim i izmišljenim pojedinostima. Isto tako, premda se i u rasplitanju fabule pridržavao stvarnosti, nije isključeno da je i tu štošta mijenjao tražeći efektnija rješenja, a pogotovo je očito da se mnogo trudio da mu svršeci pripovijedaka budu što originalniji.

Pri pisanju pišćev je, dakle, stvaralački napor usredotočen na oblikovanje pripovjedačke fabule, posebno raspleta, ali i završetka, pri čemu je, dakako, nastojao da mu rasplet bude uvijek psihološki motiviran iako bi se s druge strane našlo u njegovu opusu nekoliko pripovijedaka koje oskudijevaju u fabuli i uopće u znatnijoj radnji i u kojima i nema naročitog raspleta.

Intervencija pišćeve mašte, osim u traženju efektnog završetka, ogleda se ništa manje i u izgradnji detalja, realiziranju što plastičnijih opisa, što življih dijaloga, pa ortavanju likova ali i u iznalaženju originalnog pristupa određenom događaju.

Razvijajući određenu pripovjedačku fabulu, pisac, dakako, kombinira najčešće naraciju i dijalog, ali ima nekoliko pripovijedaka koje su napisane isključivo u obliku naracije.

Karakteristično je za Uvodića da je u njegovim pripovijetkama uvijek prisutan, ponekad čak i proporcionalno značajno prisutan, i opis, posebno opis sredine, koji je u načelu uvijek manje-više plastičan i živ, iako, međutim, često duži nego što bi trebalo, pa i on — skupa s nekim drugim nepotrebnim detaljima pa i nekim udaljivanjima — kvari kompozicijsku harmoniju nekih njegovih pripovijedaka.

Nakon uvoda (često dužeg nego što bi trebalo) pisac nas obično upoznaje s glavnim junakom, a uskoro i s glavnim problemom, ponekad i zapletajem pripovijetke. Ubrzo problem kulminira i mi se već nalazimo u neizvjesnosti kako će sve to svršiti, ponekad i u strahu da bi se to moglo rasplesti možda i nepovoljno za glavnog junaka. Nakon toga zaista često nastupa rasplet, ponekad pozitivan, ali često i negativan za protagonista. No rasplet se, međutim, u pojedinom slučaju javlja kasno, tako da se time problem pripovijetke, odnosno problem glavnog junaka ne rješava, i problem zapravo ostaje »otvoren«.

Naći ćemo najzad u Uvodičevim pripovijetkama i piščevih ocjena i komentara o postupcima protagonista, pa meditacija o životu i slično, što je u nekim slučajevima (koliko god samo po sebi i bilo zanimljivo) nešto razvijenije i duže nego što bi trebalo.

KLASE, POZORNICE, VRIJEME PRIPOVIJEDAKA

U svojim pripovijetkama zahvatio je Uvodić uglavnom tri nekadašnje splitske (a u pojedinim slučajevima izvansplitske odnosno srednjodalmatinske) društvene klase:

1. Nekadašnju splitsku sirotinju, proletarijat, manje tvornički, odnosno kvalificirani, a češće svijet neodređena zanimanja, svaštare koji se bave svim i svačim da prežive, pa sitne obrtnike, ribare i slične. Tu klasu susrećemo u slijedećim značajnijim i poznatijim pripovijetkama: »Ča smo na ovon svitu«, »Sprovod jednoga diteta«, »Žalovanje«, »Misto pivca... tukca«, »Ive Mušica u maškare«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Mrtaški postoli«,⁵⁶ »Žiže i Mare«, »Dujkin dvor«, »Paško Cingle i Mare Braška«, »Mare Ajduk«, »Iz raja u pakal«, »Matija Paškina« itd.

2. Nekadašnjeg splitskog ali i kaštelanskog i uopće srednjodalmatinskog težaka. Značajnije pripovijetke: »Kun Frane i njegov tovar«, »Ni' ni tovar luda beštija«, »Štorija jednoga tovara«, »Bitni Bartul«, »Besida je besida«, »Marinko i Palmina«, »Četiri evangjelišta«,⁵⁷ »Kun Šime, tovar i pršut«,⁵⁸ »Paškina tikvica« itd.

3. Nekadašnju splitsku ali u nekim slučajevima i srednjodalmatinsku uopće građansku klasu, kako imućniji svijet (posjednike, trgovce), tako, međutim, često samo građansku sirotinju, osobito sitne činovnike. Značajnije pripovijetke: »Život na rate«, »Sritni su bili«, »Ženidba Fabjana Žunića«, »Kasno se pokaja«, »Jedino putovanje«,⁵⁹ »Dok se odluči...«,⁶⁰ »Reduciran«,⁶¹ »U radu je spas«,⁶² »Činovnik«,⁶³ »Ubit ću seeee...«, »Eno je, još ze živa!«, »Šjora Kore«,⁶⁴ »Našla inšempjanoga«, »Pulitika šjore Bete«, »Ko drugomu jama kopa...«, »Oni 'Bečanin' i njegov prijatelj«⁶⁵ itd.

Ako bismo htjeli društveno kategorizirati pripovijetke koje su uvrštene u dva Uvodičeva »libra«, od 44 pripovijetke (dvije proze, kako vidjesmo, ne bi spadale u pripovijetke, a u pripovijetki »Bagucinov dvor« protagonisti su životinje) u devetnaest njih protagonisti su proleter, u petnaest građani i u devet težaci.

Najveći se broj Uvodičevih pripovijedaka zbiva, dakle, u Splitu i na prste se mogu nabrojiti one koje se događaju u mjestima i selima izvan Splita (Trogir, Kaštela, Omiš, Zagora i slično). Evo nekih od tih: »Kasno se pokaja« (Trogir), »Bidni Bartul« (Kaštela), »Žena i krava« (Neorić), »Jedna partija briškule i trešete u Jomišu«,⁶⁶ (Omiš) i eventualno još koja.

Pripovijetke koje su locirane u Splitu zbivaju se na raznim »pozornicama«: proleterske pretežno po prizemljima kuća i kućeraka Geta, ali i Varoša i Lučca, koja u ambijentu ribarskih čamaca na Matejuški, odnosno ribarskog naseља kod nekadašnje crkvice sv. Antona i današnjih Tomića stina, krčmama i konobama, radionicama i dvorištima; težačke u težačkim prizemnicama

Varoša, Lučca, Manuša i Dobroga, po dvorištima težačkih kuća, vinogradima splitskog polja; građanske najzad po građanskim kućama, dućanima, kancelarijama, kavanama i slično.

Vrijeme zbivanja u najvećem dijelu pripovijedaka je razdoblje od svršetka XIX stoljeća do g. 1941.

Što se pak tiče vremenskog trajanja pripovijedaka, ono varira i zahvaća nekada kratko a nekada opet nešto duže vremensko razdoblje, ponekad samo jedan trenutak iz života određenog lika ali katkada i veći dio njegova života pa čak i cijeli život.

Evo nekih pripovijedaka kratkog vremenskog trajanja: »Ča smo na ovon svitu«, »Sprovod jednoga diteta«, »Žalovanje«, »Misto pivca... tukca«, »Ive Mušica u maškare«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Bagucinov dvor«, »Mrtaški postoli«, »Jedna partija briškule i trešete u Jomišu«, »Besida je besida«, »Marinko i Palmina«, »Paško Čingle i Mare Braška«, »Iz raja u pakal«, »Našla inšempjanoga«, »Pulitika šjore Bete«, »Ko drugome jamu kopa...«, »Mare Ajduk« itd.

Pripovijetke dužeg trajanja: »Život na rate«, »Sritni su bili...«, »Žiže i Mare«, »Kasno se pokaja«, »Ženidba Fabjana Žunića«, »Ubit ću seeee...«, »Eno je, još je živa!«, »Šjora Kore«, »Bidni Bartul«, »Jedino putovanje«, »Reduciran«, »Dok se odluči...«, »U radu je spas«, »Činovnik«, »Dujkin dvor« itd.

PODJELA PRIPOVJEDAČKOGA RADA

1. Podjela prema intonaciji:

- a) humoreske: najveći broj pripovijedaka;
- b) ostale (»ozbiljne«) pripovijetke: svega nekoliko pripovijedaka kao npr. »Bidni Bartul«, pa »Pave i Mare«, odnosno »Život na rate«, »Reduciran« i možda još koja. Riječ je o pripovijetkama u kojima ima, doduše, koji humoriistički elemenat, ali im je intonacija ipak ozbiljna.

2. Podjela prema tematici:

Proleterske pripovijetke:

a) pripovijetke na temu alkohola koji u stvari uvjetuje određenu smiješnu zgodu: »Ča smo na ovon svitu«, »Sprovod jednoga diteta«, »Žalovanje«, »Ive Mušica u maškare«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Paško Čingle i Mare Braška« itd.;

b) pripovijetke na temu ljubavi pa snubljenja djevojke, odnosno braka, ponekad neobičnog, nerijetko samo divljeg, najzad čudnih odnosa između čovjeka i žene: »Žiže i Mare«, »Dujkin dvor«, »Iz raja u pakal«, »Pave i Mare«, »Matija Paškina«, donekle i »Paško Čingle i Mare Braška«, a našla bi se i još koja;

c) pripovijetke na temu dovijanja kako da se preživi ili pak riješi osnovna pitanja materijalne egzistencije, ponekad samo čestito najede: »Za pošteno priživit«, »Mrtaški postoli«,⁶⁷ »Misto pivca... tukca« itd.

Težačke pripovijetke:

a) odnos čovjeka prema magarcu: »Kun Frane i njegov tovar«, »Ni' ni tovar luda beštija«, »Štorija jednega tovara«, »Kun Šime, tovar i pršut«,⁶⁸ »Zavit« itd.;

b) ljubav i snubljenje djevojke, često i sa zaprekama: »Besida je besida«, »Marinko i Palmina« itd.;

c) patrijarhalni životni okviri, praznovjerje i slično: »Besida je besida« »Paškina tikvica«, »Zavit« itd.

Građanske pripovijetke

a) neodlučnost da se izjavi ljubav voljenoj ženi, smrt pri tim dilemama: »Ženidba Fabjana Žunića«, »Kasno se pokaja« itd.;

b) ženska strategija da se uhvati muža, ženidbeni planovi i kombinacije, ponekad i zavrzleme s brakom u vezi: »Pulitika šjore Bete«, »Našla inšepjanoga«, »Ženidba Tona Belića«, »Kasno ma časno« i cijeli niz slabijih pripovijedaka;

c) bračne nesuglasice, mučeništvo muža uz hirovitu, zločestu ili pak razmaženu ženu: »Eno je, još je živa!«, »Ubit ću seeee...«, »Sjora Kore«⁶⁹ i eventualno još koja pripovijetka;

d) nastojanje da se spoji kraj s krajem ali i neka druga htijenja (razgledavanje grada i okoline, putovanja i slično) što se, međutim, ne ostvaruje kako zbog objektivnih razloga, tako i inercije: »Život na rate«, »Sritni su bili...«, »Reduciran«,⁷⁰ »Jedino putovanje«,⁷¹ »Dok se odluči...«,⁷²

e) praznina građanskog, posebno činovničkog vegetiranja: »Činovnik«,⁷³ »U radu je spas«,⁷⁴ donekle »Oni 'Bečani' i njegov prijatelj«⁷⁵ itd.;

f) stjecanje starijih, rasipanje mladih, pretenzija na nasljedstvo: »Naslistvo«,⁷⁶ »Za koga je bidan šćedi«,⁷⁷ »Bili novci za crne dane«⁷⁸ itd.

Ne treba posebno istaknuti da su neke dobre stvari, zbog osebjnosti teme koja se nije mogla smjestiti u ove okvire, ostale izvan ove sistematizacije (kao npr. da registriramo jedan slučaj, odlična novela »Bagucinov dvor«). A sigurno je i to da su i pri ovoj sistematizaciji (kao što je to uvijek slučaj) zanemareni neki važni elementi određene pripovijetke, čime hoćemo reći da neke od tih pripovijedaka, koliko god i spadale u određenu kategoriju pripovijedaka, po nekim ne baš ni nevažnim elementima, mogu isto ući i u koju drugu vrstu pripovijedaka. To je npr. slučaj s poznatim pripovijetkama »Sprovod jednoga diteta« i »Žiže i Mare« koje smo, kako se vidjelo, smjestili u dvije razne kategorije, ali bi te pripovijetke, po tome što i u jednoj i u drugoj susrećemo sprovod, stvarno neobičan sprovod, mogle ući i u istu kategoriju (uzgred da kažemo, pripovijetka »Žiže i Mare« mogla bi nositi naslov, iako ne baš inventivan, »Sprovod jedne prostitutke«).

Kako se vidjelo, velik broj Uvodićevih pripovijedaka, pogotovo građanske tematike, obrađuju ljubavne teme, odnosno ženidbene planove, kombinacije i slično (zapinje za oči da neke od njih nose već u naslovu riječ »ljubav«, iako ih ima i takvih koje isto obrađuju ljubavne teme, a imaju drukčije naslove) a također i brak i bračne probleme.

3. Podjela s obzirom na to da li se u pripovijetki obrađuje više realistička ili pak psihološka tema (pri čemu će i u ovom slučaju određen broj pripovijedaka opet ostati izvan te sistematizacije):

a) realističke pripovijetke: »Žiže i Mare«, »Mrtaški postoli«,⁷⁹ »Za pošteno prizviti«, »Dujkin dvor«, »Paško Čingle i Mare Braška«, »U radu je spas«,⁸⁰ »Činovnik«,⁸¹ donekle »Sprovod jednoga diteta«, »Iz raja u pakal« i još nekoliko slabijih pripovijedaka;

b) realističko-psihološke pripovijetke: »Ča smo na ovon svitu«, »Život na rate«, »Sritni su bili...«, »Eno je, još je živa!«, »Ubit ću seeee«, »Misto pivca... tukca«, »Jedino putovanje«⁸² i druge;

c) psihološke pripovijetke: »Bidni Bartul«, »Kasno se pokaja«, »Ženidba Fabjana Žunića« i eventualno još koja.

SHEMA PRIPOVIJEDAKA

Svoje pripovijetke strukturira Uvodić na više načina. Evo nekih od tih načina:

a) U pripovijetki nema problema pa, dakako, ni raspleta i uopće iznenađenja, i pripovijetka teče »mirno«, pravocrtno. Evo nekih pripovijedaka koje bi spadale u tu grupu: »Činovnik«, »U radu je spas«, »Šjora Kore«, a našla bi se i još koja.

Uzmimo kao primjer pripovijetku »Činovnik«⁸³ u kojoj je obradio život jednog činovnika od djetinjstva do smrti sa svom prazninom i sivilom skućenog činovničkog života. Njega su već kao dječaka predodredili da postane činovnik, što je, nakon što je završio školu, stvarno i postao. U školi je učio tek koliko je potrebno, ništa više, u službi je radio tek onoliko koliko se tražilo od njega, ništa preko toga. Čovjek je to neodređene fizionomije, bez afiniteta, bez sposobnosti. Prošao je život nezapaženo ni u čemu se ne istakavši. Kad je umro, na pogrebnoj su mu ploči naznačili da je bio činovnik. U pripovijetki se nije dogodilo ništa značajnije, ništa što ne bismo očekivali, kao ni u životu jednog takvog čovjeka (čitajući pripovijetku, mi stvarno imamo dojam kao da smo poznavali jednog takvog čovjeka), pa i ta smrt koja na kraju dolazi nije nas iznenadila.

Po shemi je slična toj pripovijetki (ali po nečemu i različita) ona pod naslovom »U radu je spas«.

U pripovijeci »Šjora Kore«⁸⁴ dao nam je opet standardu žensku psihologiju, odnosno život žene jednog činovnika u čijem je liku inkarnirana opet svojevrsna duhovna praznina. Žena srednjih godina, ponešto već otančala živcima, ona cijelog dana, počevši od ranog jutra, odnosno već koje desetljeće, neprestano više, stalno više na djecu, služavku, muža, zanovijeta, prigovara. Svatko joj je za nešto kriv, a sebe ni najmanje ne okrivljuje, iako nije nipošto besprijeekorna ne samo kao narav, nego nije ni uredna, kako osobno, tako ni u domaćinstvu. I tako joj protječe život, prazno, besadržajno. Tek kad joj je umro muž, vidjela je da je to bio dobar čovjek. Ništa se značajno ni neočekivano nije dogodilo u pripovijetki, i ona je tekla »mirno«, pravocrtno.

b) U pripovijetki se javio problem, ali je očekivani rasplet izostao, i na kraju je problem ostao otvoren. Tu pripovijedačku strukturu susrećemo najčešće u pripovijetkama u središtu kojih imamo neka htijenja, čežnje, planove koji se, eto, ne ostvaruju. Neke od tih pripovijedaka: »Kasno se pokaja«, »Bidni Bartul«, »Mrtaški postoli«, »Reduciran« itd.

Uzet ćemo kao primjer isto tako manje poznatu (a vrlo dobru) pripovijetku »Mrtaški postoli«⁸⁵ u kojoj se sve »vrti« oko cipela toliko potrebnih jednom pogrebniku da bi mogao raditi svoj posao (njegove dotadašnje cipele su, naime, već prilično ruinirane, pa mu poslovođa ne dopušta da u njima

»nastupa« pri pogrebima). On, dakle, nastoji pod svaku cijenu doći do tih toliko potrebnih cipela, u prvom redu na taj način da obuče kojeg pokojnika jer bi u tom slučaju — po tadašnjim običajima — imao pravo dobiti njegove cipele. Pokušava »otkriti« i pronaći kojeg teškog bolesnika što bi uskoro mogao umrijeti i kojega bi poslije smrti mogao obući i tako »naslijediti« njegove cipele. Međutim, u tome nije uspio. Umro je s tim nadama i planovima.

Nječemo naći raspleta problema ni nesretnog težaka Bartula u istoimenoj pripovijeci⁸⁶ kojega je u mladosti surovo pogodila nesreća pa je ostao invalid cijelog života i cijelog života beznadno čeznuo za ženom, a isto tako ni raspleta odnosno rješenja problema šjor Nikice iz novele »Kasno se pokaja«⁸⁷ koji cijelog života nije uspio skupiti hrabrosti i očitovati ljubav svojoj udovici, kao ni raspleta problema u pripovijetki »Reduciran«⁸⁸ gdje činovnik želi razgledati grad u kojem se rodio i u kojem je proživio cijeli vijek (a koji je u međuvremenu prilično promijenio fizonomiju), ali dok je radio, nije nikada imao vremena za to, odnosno raspleta problema u pripovijetki »Jedino putovanje«⁸⁹ gdje se trgovac, koji je cijelog života sanjao o putovanju u Trst i stalno odgađao to putovanje, nije uspio odrvati urođenoj inerciji i nije nikada otputovao, pa je tako i umro, a da nije ostvario tu čežnju, i tako i jedan i treći i četvrti umire sa svojom čežnjom.

c) Očekivani rasplet u pripovijetki javlja se kad je već kasno, pa time nije bitno promijenjena sudbina glavnog junaka. Pripovijetke: »Život na rate«, »Sritni su bili...«, »Ženidba Fabjana Žunića« itd.

Tako nesretni »impjemat« Stipe Novaković iz novele »Život na rate«⁹⁰ koji se cijelog života borio s neimaštinom, dugovima i ratama, tek pred smrt, dakle onda kad je već kasno, rješava svoje materijalne teškoće. A i djetinjasti supruzi Jurić iz novele »Sritni su bili...«⁹¹ koji su cijelog života sanjali o lutrijskom zgoditku i s tim u vezi o boljem životu, posebno o putovanjima, također tek na smrtnoj postelji, kad je dakle sve kasno i kad više nije moguće otputovati, dobivaju taj zgoditak. Zakasnjeli očekivani rasplet, tj. rasplet koji zapravo ništa ne rješava, susrećemo i u pripovijetki »Ženidba Fabjana Žunića«⁹² gdje je protagonist, za razliku od šjor Nikice, najzad prikupio hrabrost i izjavio ljubav voljenoj djevojci, ali tek na — smrtnoj postelji, dakle, opet kad je sve kasno.

d) Mjesto raspleta koji smo očekivali (a ponekad nismo uostalom uopće načistu što očekujemo) prisustvujemo raspletu koji nismo nikako očekivali. U tu vrstu pripovijedaka spadaju: »Sprovod jednoga diteta«, »Žiže i Mare«, »Žalovanje«, donekle i »Ča smo na oven svitu«, pa »Misto pivca... tukca«, odnosno »Besida je besida«, »Ubit ću seeee...« i »Eno je, još je živa!« itd. Dakle, veći broj pripovijedaka, i to uglavnom boljih i poznatijih.

Jedna je od tipičnijih pripovijedaka te strukture vjerojatno »Sprovod jednoga diteta«⁹³ u kojoj pijano društvo, koje nosi mrtvo dijete u sandučiću prema groblju da ga sahrani, svraća u krčmu (tobože na trenutak, ali se tu zadržati duže izvan plana) i najzad tamo — zaboravlja sandučić i dijete među bačvama... Bio je to zaista rasplet koji nismo ni u snu očekivali i koji nas zaista zatiče! A ne manje smo zatečeni i raspletom pripovijetke »Žalovanje«⁹⁴ kad isto tako jedno takvo pijano društvo koje čuva pokojnika, dotičnog pokojnika — u uvjerenju da on nije umro — donosi u sobu, odnosno krčmu gdje pijančuje i banči, posadi za stol, a u ruke mu stavi igraće karte. Izne-

nadio nas je i rasplet pripovijetke »Žiže i Mare«⁹⁵ kad proleter i svaštar prati prijateljicu, jadnu prostitutku na groblju — improvizirajući pri tome na džepnom češlju nekakav primitivan posmrtni marš. Nešto smo manje, doduše, iznenađeni raspletom, iako takav rasplet isto tako nismo očekivali, pripovijetke »Ča smo na ovon svitu«⁹⁶ u kojoj se bol majke za mrtvim djetetom pod utjecajem alkohola i u društvu prijateljica postupno smiruje i one počinju o svemu i svačemu pričati jer je taj rasplet ipak psihološki moguć. Neočekivane i više ili manje iznenađujuće rasplete susrećemo i u nizu drugih pripovijedaka kao npr. u pripovijetki »Besida je besida«,⁹⁷ gdje majka zabunom prosi djevojku koju momak zapravo nije zagledao, pa u pripovijetki »Misto pivca... tukca«,⁹⁸ gdje se postolar, kome su ukrali pijetla, snalazi na taj način da on drugome krađe tukca, odnosno u pripovijetkama o hirovitim i razmaženim ženama koje svojim hirovima tjeraju u smrt svoje patničke muževe, iako su cijelog života govorile da će one skoro umrijeti ili da će se čak i ubiti jer ne mogu podnijeti svoje tegobe i boljetice — novele »Ubit ću seeee...«, »Eno je, još je živa!«. A to nisu, dakako, i jedine novele koje bi spadale u tu novelističku strukturu.

Ne treba posebno ni istaknuti da je i pri ovom pokušaju sistematizacije, kao što je to manje-više i pri svim sistematizacijama, određen broj novela toga pisca, u nekim slučajevima dobrih novela, ostao izvan okvira.

ZAVRŠECI I POANTE

Znao je Uvodić kako je vrlo važno da pripovijetka efektno završi pa se, čini se, mnogo trudio oko završetaka svojih novela i sigurno je da mu veći broj njih ima originalne i dobro pronađene završetke. Evo pripovijedaka koje imaju, po našem mišljenju, vrlo efektne i uopće dobro domišljene završetke: »Žalovanje«, »Misto pivca... tukca«, »Kasno se pokaja«, »Ženidba Fabjana Žunića«, »Mrtaški postoli«, »Sritni su bili«, »Bidni Bartul«, »Ive Mušica u maškare«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Paško Čingle i Mare Braška« itd., a tek nešto malo slabije ali ipak zadovoljavajuće završetke ima niz pripovijedaka kao što su npr.: »Život na rate«, »Reduciran«, »Jedino putovanje«, »Dok se odluči...«, »Žiže i Mare«, »Sprovod jednoga diteta«, »Ča smo na ovon svitu« itd.

Počnimo npr. s pripovijetkom »Žalovanje« (iako bismo isto tako mogli početi i s još nizom drugih pripovijedaka koje također imaju efektne i dobro pronađene završetke (što završava inventivnom slikom) koja se nadovezuje na onu kad pijana družba, u društvu s pokojnikom na jednoj stolici, raspojasano pijančuje). Evo te humorističko-stravične slike:

»Kad su se oni od obitelji izjutra ustali plačuć, a to u komori di je mrtac, miza prazna, nima mrca.

Kad su ulizli u jonu prostoriju di je bila oštarija, jemali su ča vidit!

Onu pe šest prijatej, koji su čuvali mrca, ležidu ispo stola ka mrtvi.

Jedini koji je osta sideć na katridi, bi je pokojan Špiro.

Sidi je na katridi, glavom malo unazad, a obe su mu ruke bile naslonjene na stoi.

U desnoj je ruci ka tišća žmul vina, a u livoj su mu bila sva četiri asa!⁹⁹

Ništa nije manje efektan, ni inventivan ni završetak pripovijetke »Misto pivca... tukca« kad se naš postolar s ukradenim tukcem vraća kući i predaje ženi s riječima, odnosno obraćajući se samom tukcu:

»Evo ti, Nikolina, ovega maškaraota (potcrtao Z. M.). Lipo ga ispeci, pa ćemo sutra na večer večerat lipo ka judi. A bravo — izvadi onda onu glavu o tukca iz žepa — evo ti i moreta!

Sad stoj tot — nasloni ruku na tukca, i ka govori mu: A sutra na večer, kad buden ja u maškare, onda ćemo se... razgovarat!«¹⁰⁰

Neosporno dobro smišljen, čak bismo rekli pomalo i genijalni završetak s tom idejom o pijetlu koji je tobože, kako je bilo vrijeme karnevala, promijenio obrazinu i postao — tukac!

Vrlo je dobar i efektan i završetak pripovijetke »Kasno se pokaja« kad se vječni kolebljivac šjor Nikica na smrtnoj postelji ispovijeda, ali na svećnikovo pitanje da li se kajе za grijеhe odgovara neočekivano:

»Kajen se, kajen se za ono ča san sagriši, ma se više kajen za ono ča nisan sagriši.

— Kako? — čudi se pop.

— Kajen se za onu večer, naza 35 godin, kad me pokojna šjora Franka bila došla pitat je li mi ča triba, ako čakod oću, i jesan li čakod zaželi, a ja san joj reka, da mi ne triba ništa, i da ne želin ništa. Eto, za to se kajen — i to su mu bile zadnje beside, s otin je umra.«¹⁰¹

Nije lošije pronađen ni završetak tematski slične novele »Ženidba Fabjana Žunića« kad djevojka Anježa svom Fabjanu (koji se također nije tijekom kratkog života mogao odlučiti da joj izjavi ljubav), nakon kasne ženidbe na smrtnom krevetu, naručuje vijenac s natpisom »Svon dragon Fabjanu — njegova Anježa«, na što pisac prilično inventivno nadovezuje:

»A ni bila njegova!

I ni bila ničigova!

Ni se nikad više udavala!«¹⁰²

Nije mogla biti bolje završena nego što je završena i pripovijetka o vječnoj čežnji invalidnog čovjeka za ženom s posljednjim riječima koje taj izgovara:

»Umiren, žejan divojak!«¹⁰³

Zanimljiv je i slučaj pripovijetke »Mrtaški postoli«, gdje poslije završne (moglo bi se slobodno reći prilično banalne) konstatacije:

»... Umra je Jozo Bujol, brez da je o kojega mrca dobi postole...«

slijedi druga vrlo inventivna:

»... a Mate koji ga je mrtvoga obuka, ni se moga okoristit š njegovin postoliman (jer su bile u vrlo slabom stanju, op. Z. M.). To mu je bi prvi mrtvac kojega je obuka a o kojega ni moga jemat postole.«¹⁰⁴

Bila je to očito vrlo dobro pronađena ideja koja spasava završetak jer bi, da je ostao samo pri prvoj konstataciji, bio to prilično neoriginalan i banalan završetak.

Dosta efektно završava pisac npr. i novelu o mučeništvu muža uz razmaženu ženu (»Eno je, još je živa!«) jednim inventivnim pitanjem (pošto je čovjek, nakon duga mučeništva uz takvu ženu, umro):

»A ona?«

I odmah domišljeno odgovara:

»Eno je, još je živa!«¹⁰⁵

(Nezgodno je u ovom slučaju, međutim, to što taj završetak a po tome i naslov susrećemo u još jednoj pripovijeci gdje se priča o dvama sinovima, od kojih je jedan uredan i solidan, drugi neuredan i sklon piću i ženama, ali se događa da na kraju prije umire solidni, a neuredni ostaje. I u toj pripovijeci, dakle, susrećemo sličnu ideju odnosno formulaciju. Evo je:

»Eno ga, još je živ!«

Uvodić očito voli tu ideju, odnosno naslov pa i završetak jer ćemo je u nešto drukčijoj varijaciji naći i u noveli »Eno je, još se nij' udala«).

Nešto manje inventivno ali ipak dosta dobro završava Uvodić i drugu pripovijetku o ženskoj tiraniji »Ubit ću seeee...« u kojoj se muž, kad mu je sve to dosadilo, najzad ubija (iako mu je njegova Ksantipa stalno prijetila da će se ubiti). Evo i tog svršetka:

»Ona se nij ubila.

On se ubi!

Ona je, poslin njegove smrti, živila još tristipet godin.«¹⁰⁶

(Primijetiti treba da je svršetak te pripovijetke u prvoj verziji izgledao nešto drukčije, kao uostalom i štošta još u stvaranju toga pisca.)

Podsjetit ćemo i na isto tako dobar završetak pripovijetke »Sritni su bili...«:

»Izašlo je kako su god oni govorili, da se dobro smije oni koji se u zanju smije, samo ča se oni sad nisu mogli više smijati, ma su do zanjega časa puno srićni bili.«¹⁰⁷

Jednostavan ali vrlo inventivan završetak susrećemo i u pripovijetki »Paško Čingle i Mare Braška« koju pisac u skladu s uvjerenjem protagonista (tj. da mu se čini da ima u glavi cijelu biblioteku, kad je pijan, čime je tijekom života malo pomalo utjecao i na ženu koja je u početku bila protiv pića) domišljeno zaključuje:

»Razgovarali su se i do kasnije ure, a onda bi oba išli spavat s bibliotekom u glavu.«¹⁰⁸

Izvanrednu invenciju (a ništa manje i duhovitost) posvjedočio je pisac i u završetku pripovijetke »Kun Šime, tovar i pršut« kad težak, bijesan što je morao trčati za tovarom, u dvorištu kuće mlati nerazumnu životinju s riječima:

»Neskrinji, nesriknjače, sve san do danas misli da si čovik, ma sad vidin da nisi drugo ven tovar!«

Poslije čega još pisac u svoje ime dodaje:

»I udri jopet po njemu ka po tovaru.«¹⁰⁹

U nizu uspjelih i inventivnih završetaka registrirajmo još onaj iz pripovijetke »Našla inšenpjanoga«:

»...samo je očiman striljala (tj. djevojka čijeg je brata kao toga »inšenpjanoga« uhvatila za muža njezina prijateljica, op. Z. M.), pa je u sebi sigurno mislila, kako žene moredu i od najpametnijeg čovika učinit... inšenpjanoga!«¹¹⁰

Uz te i niz drugih pripovijedaka koje su inventivno ili pak nešto manje inventivno ali ipak sasvim dobro završene, našlo bi se u pripovjedačkom opusu toga pisca još više pripovijedaka koje imaju nešto slabije, odnosno manje efektne, iako u većini slučajeva ipak zadovoljavajuće završetke. Ovdje konkretno mislimo na pripovijetke koje svršavaju smrću protagonista, što je

nekada dosta šturò ali često i prilično inventivno riješeno. Evo jednog šturòg i neinventivnog rješenja (»Reduciran«):

»Umra je, a da ni vidi koliko je ovi Split napridova u jovo zanji pedese godin«. ¹¹¹

Evo dva već inventivnija rješenja u vezi sa smrću. U prvom slučaju riječ je o pripovijetki »Život na rate«:

»Toliko se puti dogodilo, da judi, koji su cili svoj vik bili naušni radit, kad su pristali radit, da su onda u malo vrimena umrli.

Tako se i šjor Stipi dogodilo. Pokle vengo je bi iša u penšjun, razboli se i umra je. ¹¹²

Evo svršetka pripovijetke »Jedino putovanje« gdje čovjek, koji je stalno odgađao planirano putovanje u Trst, najzad umire:

»I svršilo je kako je jemalo svršit!

Ostari je, i jedne zime, kad se jošćec nij znalo za gripu, uvati je upalu pluća, i to onu duplu, na obe strane, pa misto poč u Trešt, na ono njegovo prvo i jedino putovanje, obukli su mu onu novu robu, i iša je (a ni baš ni iša, vengo su ga odnili) na ono drugo njegovo jedino i zanje putovanje, kud za vazda gre se, i oklen se jošćec nikor ni vrati. ¹¹³

Jedan od inventivnijih završetaka sa smrću u vezi smislio je i upotrijebio Uvodić u pripovijetki »Činovník«:

»Sutradan višje nikor o njemu nij besidu proslovi.

Di si bija, ča si učini, ništa!

Da je bi on, da je bila jedna katrida oli koji armerun, ista stvar.

Jedino na grobišću su mu stavili jedan križ o driva s natpison:

Ovdje počiva

Nikola Bodlović

Činovník prve kategorije druge grupe a.

Počivao u miru! ¹¹⁴

DVIJE PRIPOVJEDAČKE VRSTE

a) Humoreske

Kako rekošmo, Uvodićev pripovjedački rad sastoji se od velikog, točnije najvećeg broja humoreski, u nekim slučajevima standardnih humoreski, a u nekim slučajevima opet tragikomičnih, odnosno humoreski s primjesom tragike.

Evo značajnijih:

— standardne humoreske: »Misto pivca... tukca«, »Ive Mušica u maškare«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Zavit«, »Paškina tikvica«, »Kun Šime, tovar i pršut«, »Našla inšepjanoga«, »Ko pod drugim jamu kopa...« itd.;

— tragikomične humoreske: »Ča smo na oven svitu«, »Sprovod jednoga diteta«, »Žalovanje«, »Žiže i Mare«, »Mrtaški postoli« itd.;

— humoreske s primjesom tragike: »Kasno se pokaja«, »Ženidba Fabjana Žunića«, »Sritni su bili...«, »Jedino putovanje«, »Eno je, još je živa!« »Ubit ću seeee...« itd.

Dakako, da bi se u tim pripovjetcama mogao polučiti šaljivi efekat trebalo je naći odgovarajuće likove, u svakom slučaju šaljive, odnosno neobične ličnosti ili pak u kompleksu osobina tih ljudi akcentuirati neke smiješne ili pak neobične osobine. U tim pripovjetcama javljaju se često i pijanci koji imaju, kako se zna, smiješne reakcije, postupke, razmišljanja.

U nekim od tih pripovjedaka određenu temu raspliće Uvodić, dakle, humoristički, po ponekad temu, koja ne samo da u početku pa ni u osnovi nije humoristička, nego, štoviše, tragikomična pa i potresna, raspliće opet humoristički ili bolje mješavinom humora i neke jezovitosti. Humor je prema tome u tim pripovjetcama, kao što je to često u takvoj književnosti, ponekad rezultat djelomično nepredvidljivog i smiješnog raspleta određene fabule, ali i još više rezultat niza smiješnih elemenata koji sa svoje strane povećavaju humoristički ton dotičnih pripovjedaka.

Tako se u Uvodićevu pripovjedačkom opusu u manje ili više humorističkom pravcu raspliće niz događaja (od kojih se neki, dakako, baš i ne bi morali tako rasplesti). To je npr. slučaj s humoreskom »Misto pivca . . . tukca«¹¹⁵ kad se čovjek, kojemu su ukrali pijetla, snalazi na taj način da drugome krađe tukca, što samo po sebi i ne bi moralo biti tako smiješno da nije dano na smiješan način s nizom šaljivih elemenata, među kojima je jedan od najvažnijih, odnosno najsmješnijih svakako taj da dotični čovjek zauzima šaljivo stanovište govoreći da je to njegov pijetao, samo što je, kako se to zbiva u karnevalu, promijenio tobože — obrazinu i postao prividno tukac . . . Možda ne bi ispao toliko humoristički ni rasplet humoreske »Ive Mušica u maškare«¹¹⁶ kad se pijanac, vraćajući se u kasne sate kući, nateže s ključanicom, da i on nije dan smiješno, odnosno da nije popraćen smiješnim monologom, a i uopće nizom šaljivih elemenata (u nizu tih elemenata spomenimo vrlo dobro domišljen onaj kad je čovjek, našavši u džepu kobasicu koju je kupio za večeru, protrnuo misleći da je ključ — pojeo). A isto tako možda ni rasplet humoreske »Pere Smokvica na žalovanju«¹¹⁷ kad (opet) pijan čovjek, vraćajući se noću sa žalovanja, svugdje vidi mrtvačke čarape koje je vidio na nogama pokojnika u čijoj je kući bio, da i to nije obogaćeno nizom dobrih humorističkih pojedinosti (kao npr. kad se počeo zavjetovati da neće više griješiti: » . . . neću više beštimat, bit ću odslen pravi kršćanin. Joooo sutra, prvoga žudiju ča trevin, udriću ga nogom u . . . trbuju, ča su oni mučili našega bidnoga Isusa . . .«) itd. itd.

Osebnog su humorističkog ili bolje tragikomičnog karaktera neke Uvodićeve humoreske, po kojima je taj pisac zapravo i najpoznatiji, u kojima se jedan tragični događaj, smrt vrlo često, u nastavku raspliće vedro i često, štoviše, šaljivo. Riječ je npr. o pripovjetki »Ča smo na oven svitu«¹¹⁸ gdje se bol majke za mrtvim djetetom pod utjecajem alkohola pa i jela pomalo razilazi i žene počinju pričati o raznim stvarima koje ne samo da nemaju naročite veze s tom smrću nego su uz to direktno smiješne (sjetimo se npr., uz ostalo, kako protagonistkinja Kate Aždaja, čak i kroz plač, upozorava prijateljice da paze da riba ne zagori, a prijateljice je opet smiruju izjavom da treba živjeti za muža i za — prasce). Jednako humoristički, iako tu već i s primjesom jeze, raspliće pisac i isprva tužan, a u nastavku smiješan sprovod¹¹⁹ opet nizom inventivnih šaljivih elemenata kad se, uz ostalo, npr. pijana družba

objašnjava s krčmarom da im otvori vrata konobe da bi mogli preuzeti dijete, što on isprva ne prihvaća i kaže da bi on bio vidio dijete da je zaostalo u konobi (isprva mu, naime, nisu rekli da je dijete mrtvo u sandučiću). Humoristički, iako i tu isto tako s primjesom jeze, raspliče pisac i još jednu smrt u pripovijetki »Žalovanje«¹²⁰ kad pijana družba koja noću čuva pokojnika počinja fantazirati da on zapravo nije umro, da bi u slijedećem trenutku došli na čudovišnu ideju da ga prenešu u prostoriju gdje pijančuju, sjednu za stol i stave mu u ruke igraće karte itd. itd.

U posebnu grupu Uvodićevih humoreski spadaju takve pripovijetke u kojima, uz humorističke, susrećemo isto tako i neke tragične elemente, ponekad čak u nešto drukčijem redoslijedu nego što je bio slučaj u prethodnim pričama. Mislimo ovdje konkretno na pripovijetke u kojima su obrađena životna htijenja i čežnje čiju realizaciju priječi inercija, pogrešni odgoj, stid, naivnost, nesposobnost i tome slično. I tako ti naši jadni »heroji« kao šjor Nikica, pa Fabjan Zunić, odnosno Todorić, pa djetinjasti supruzi Jurić i još koji od njih, nakon bezuspješnih borbi sa svojim pogrešnim odgojem, stidom, inercijom itd., pri čemu nisu uopće smiješni ili su eventualno samo dirljivo smiješni, najzad umiru, a da nisu uspjeli razračunati s onim što im je kočilo akciju i mi s diskretnim podsmijehom — nipošto ne sa smijehom — ili, još bolje možda, sa smijehom kroz suze pratimo te njihove jalove pokušaje i nastojanja. U tim pripovijetkama Uvodić je uspio čudno spojiti šalu i tugu, smijeh i suze. Pripovijetke su to koje često stoje na granici humoreske i ozbiljne pripovijetke, štoviše kao da bi neke od njih, isto toliko koliko u humoreske, mogle spadati i u ozbiljne pripovijetke.

Humoreske su samo djelomično isto tako i storijske o čudljivim, hirovitim, razmaženim, a bogme ponekad i zločestim ženama koje tobože pate, boluju i govore da će umrijeti ili da će se čak i ubiti jer više ne mogu sve to izdržati, i mi se stvarno smijemo njihovim hirovima i čudljivostima, ali kako one time kinje i maltretiraju svoje jadne muževe, ujedno i sažaljevamo ta jedna muška bića. I teško je reći što i tu prevladava: smijeh ili suze, radost ili tuga!... A sigurno je svakako i to da na koncu, kad nas je pisac suočio sa smrću ili čak sa samoubojstvom muževa tih svojevrsnih Ksantipa, osjećamo duševnu nelagodu i tugu.

b) Ostale pripovijetke

Za razliku od najvećeg broja Uvodićevih pripovijedaka koje nesumnjivo spadaju u humoreske, našlo bi se u pripovijedačkom opusu toga pisca nekoliko pripovijedaka za koje se može sasvim decidirano reći da nisu humoreske. Iako bi se, doduše, i u nekim od tih pripovijedaka našao koji humoristički elemenat — vječni šaljidžija Uvodić, čini se, ne može bez toga, — osnovni ton tih pripovijedaka nije šaljiv nego obzilan, tužan, ponekad i potresan. I po tome te pripovijetke ne bismo ubrojili u humoreske.

Jedna je od tih pripovijedaka »Bidni Bartul«,¹²¹ potresno kazivanje o jednoj beznadnoj čežnji koja se nije mogla realizirati, i čovjek je umro neutješan i žalostan. Tu tužnu temu dao je Uvodić ozbiljno pa i potresno, tek što je pri kraju u završetku (inače, vrlo efektinom završetku) nešto malo začinio humorom, iako time nije nimalo poremetio osnovni ozbiljni ton pripovi-

jetke. Pričajući o duševnim patnjama invalidnog čovjeka, Uvodić nije skrenuo u područje humora, niti je otišao u trivijalnost (a bilo je za to povoda), nego je to ostao, da kažemo, ozbiljan apstrahirajući od šale. Tom pripovijetkom dao je pisac nesumnjivo potresno svjedočanstvo o jednoj životnoj nesreći, realiziravši time jednu od svojih najpotresnijih pripovijedaka. Ispisat ćemo — ilustracije radi — nekoliko rečenica iz te pripovijetke:

»To je bila njegova nesrića.

.....

Eto, to je bila Bartulovića nesrića, jema je pri sobon.

To je u njemu ubilo ono veseje, radost, ubilo mu je mladost. Od najveselijeg mladića u selu posta je najtužniji.

Otac i mater su mu, more se reć, umrli o puste tuge i žalosti prin vrimena.

.....

I baš njemu se to jemalo dogodit! Njemu, koji je bi onako živ i nij misli ven na sulac i glendu...

To je za nj bila jedna muka velika, ona najveća.

Odi je u poje, radi bi po cilu dan, i više vengo drugi, sa svin tin ča je bi betežan jerbo je u poje odi ranije o drugEGA svita, da ga ne vidu, a ostaja bi na večer do kasnijega, da se boje smrkne, da lka u sakrito dojde do kuće...«¹²²

Mislim da će se svatko složiti da tu nema ni traga humora, ali je sigurno i to da toj temi ne pristupa pisac isto tako ni hladno i bezosjećajno nego sa suosjećanjem, ali o tome u slijedećem poglavlju.

Po našem mišljenju ni pripovijetka »Život na rate«¹²³ također nije humoreska jer je i tu ton pripovijetke ozbiljan (iako ne baš i potresan kao u prijašnjoj pripovijetki), a nije bez značaja ni to da se i smrt protagonista na kraju rješava sasvim ozbiljno bez ikakvih humorističkih aluzija. Pristupajući temi o materijalnim nevoljama malog činovnika koji sve te nevolje podnosi stoički i vjeruje (uporno vjeruje) da će mu jednog dana biti bolje, pisac nije uzeo stav humorista, niti je odabrao tu temu s ciljem da se zabavi i nasmije, a ujedno da zabavi i našmije nas. S obzirom na sve to, ne bi se — po našem mišljenju — ni u tom slučaju moglo govoriti o humoreski.

Nije humorističkog karaktera ni priča o planovima malog činovnika da će, kad pođe u mirovinu (budući da mu, dok je bio »aktivan«, to nije bilo moguće), temeljito razgledati grad u kojem se rodio i u kojem je proživio vijek, a za koji je čuo da se u međuvremenu razvio.¹²⁴ Opet ozbiljan pristup temi (kojoj se, kao i u mnogim drugim slučajevima, moglo, dakako, i drukčije pristupiti) i ozbiljna obrada bez značajnijih i spomena vrijednih humorističkih primjesa.

U tu vrstu pripovijedaka mogla bi ući i koja osjećajna, štoviše vrlo često i tragična ljubavna storija, kao »Pave i Mare«,¹²⁵ pogotovo po svom tužnom završetku a i po ozbiljnom pristupu događaju.

PRISTUP TEMI

Temama koje su privukle njegovu pažnju Uvodić prilazi na tri načina:

- humoristički, točnije čisto humoristički, tj. bez poruge,
- s porugom, najčešće blagom i slabije izraženom, a rjeđe izraženijom i oštrom koja katkada prelazi i u satiru,
- sa suosjećanjem.

Nekim temama prilazi Uvodić najprije humoristički, što znači da se određenoj smiješnoj situaciji, smiješnom postupku svog lika smije, samo smije bez poruge, bez ironije i pri tome nastoji nasmejati i nas. To je slučaj npr. s pripovijetkom »Misto pivca... tukca«, »Ive Mušica u maškare«, »Sve utopjeno u... žmul vina«, »Mare Ajduk«, »Našla inšepjanoga«, možda i s pripovijetkom »Žalovanje« i, dakako, s još kojom pripovijetkom, a našlo bi se i pripovijedaka koje se, što se tiče pristupa, nalaze na granici između smiješnog i poruge. U svakom slučaju bila je riječ o pripovijetkama koje su, bar kako je Uvodić to postavio, odnosno kako je raspleo određen problem, stvarno smiješne, ali i jedino smiješne, čime, dakako, ne kanimo reći da se nekim od tih tema nije moglo prići i drukčije, odnosno probleme koji se susreću u nekim od tih pripovijedaka nije moglo rasplesti i drukčije. Jedna od tih pripovijedaka kojoj se, bar po našem mišljenju, moglo prići i s drukčijeg aspekta a ne baš s humorističkog, bila bi »Mare Ajduk«.¹²⁶

Znatnom broju svojih pripovjedačkih tema pristupa Uvodić s porugom, u većini slučajeva blagom, ismjejujući diskretno alkoholizam, ali i primitivizam, zaostalost, naivnost, inerciju i štošta još. I u tim pripovijetkama susrećemo, dakle, humor, ali humor koji je u tom slučaju piscu samo sredstvo kojim izražava svoju porugu. Takav pristup susrećemo u pripovijetkama »Ča smo na ovon svitu«, »Sprovod jednoga diteta«, »Pere Smokvica na žalovanju«, »Sritni su bili...«, »Kasno se pokaja«, »Ženidba Fabjana Žunića«, »Mrtaški postoli«, »Dok se odluči...«, »Žiže i Mare«, »Dujkin dvor« itd. Dok je taj stav u nekim od tih pripovijedaka na mjestu, u nekim ga je pripovijetkama već, međutim, mnogo teže objasniti utoliko što smo u tim pripovijetkama očekivali piščevo suosjećanje. U tom je smislu zanimljiv slučaj novele »Dujkin dvor«¹²⁷ za koju su neki kritičari smatrali da je humano intonirana.

Sudeći prema onome što nam je o to dvoje nevoljnika saopćio u toj noveli Uvodić, možemo zaključiti da je to stvarno bio slučaj velike bijede, a ujedno i drastične društvene nepravde. Tragedija dvoje siromaha koji su živjeli u starim, napuštenim lađama u splitskoj luci, a poslije čak u nekim cementnim cijevima, u najvećoj bijedi i prljavštini, morala je zbilja svakom iole duševnom čovjeku izmamiti suze iz očiju... Nesumnjivo je da ni Uvodić, kao human čovjek, nije zacijelo bio iznimka u tom pogledu, nego da je i on suosjećao s to dvoje nevoljnika čiju je bijedu svakodnevno pratio (sjetimo se da bi dobrim dijelom baš nastojanjem Uvodića to dvoje bijednika bilo najzad smješteno u uboški dom). U pripovijetki nećemo, međutim, naći ni traga suosjećanju. Znajući da se njegovo građansko društvo ne odlikuje baš suosjećanjem prema bijedi (ne zaboravimo da je ono bilo glavni »potrošač« njegovih pripovijedaka), pričajući o tim bijednicima, Uvodić je zatomio

suosjećanje, štoviše i u tom je slučaju pustio maha svom humoru pa i svojevrсноj poruzi.

Može li se smatrati humanim npr. ovakav navod (kad se, naime, to dvoje nevoljnika jedne noći našlo u vodi):

»Za šušit je ovi put bila malo težja stvar, jerbo se to zimi dogodilo, pa ni bilo onog našeg ličnjog sunca sa svojim kalorijan i ultravioletnim zrakama, a oni druge robe za prominit nisu jemali. Ma su se oni isto lipo snašli.

Trgovaška komora, koja je tot na rivu, jema centralno grijanje, pa su se oni lipo u portunu na radijatoru ošušili.«¹²⁸

Ili još jedan čudni, pa čak i neumjesni i neslani navod, kad nas obavještava da su boravili u veži susjedne zgrade, odnosno kako komentira taj podatak:

»Tot in je bilo ka da su u kon stanu. TOT SU PRIMALI VIŽITE (potcrtao Z. M.) i razgovarali se s oniman, koji bidu ka i oni tot dolazili.«¹²⁹

A kad su se najzad doselili u cementne cijevi, mjesto da ih (kao uostalom i prije toga) sažali, on smatra važnim istaknuti opet jedan nevažan (ali s humorističke točke gledišta veoma zahvalan) detalj:

»Stavili bidu na onu stranu di bi in jemale doć glava jednu vriću, i tako bi ko začepili tub, a onda bi se s protivne strane uvukli unutra, i tako tot zaspali.«¹³⁰

Po našoj ocjeni, pričajući o to dvoje nevoljnika, Uvodić nije ispoljio ili još bolje čuvao se da ne ispolji humani osjećaj koji je inače u tom slučaju — kao human čovjek — nesumnjivo nosio u sebi. U tom pogledu složili bismo se s dro Vojmilom Rabadanom,¹³¹ a ne s nekim drugim kritičarima.

Nećemo naći ništa više tog osjećaja ni u pripovijetki »Žiže i Mare« (gdje bismo inače također to očekivali) gdje priča o srozovanju jedne žene koja postaje najzad prostitutka i na kraju umire u ubožnici zaboravljena od sviju. Izvještavajući nas o tome kako je to jedno biće bilo odvezeno na groblje i ukopano, pisac sve to doživljuje opet kao jedan zanimljivi i nesvakidašnji (a treba reći i prilično humoristički) slučaj koji treba u humorističkom smislu što više iskoristiti.¹³²

U nekim slučajevima ta blaga poruga poprima oštrij oblik i prelazi u satiru. Taj rijetki pristup možemo naći u pripovijetkama u kojima se priča o goropadnim, hirovitim i razmaženim ženama koje kinje svoje mučeničke supruge (»Eno je, još je živa!«, »Ubit ću seeee...«, »Šjora Kora« i još koja takva). Inspiriravši se, dakle, temom o tim ženskim čudovištima koje maltretiraju svoje muževe, pisac njihove postupke podvrgava britkoj oštrici svoje satire, koji se stav (kao uostalom i sam izbor tih tema) može objasniti nekim osobnim piščevim iskustvima. Taj se stav inače rijetko susreće u opusu toga pisca jer je Uvodić bio blag i tolerantan čovjek koji je bio pun razumijevanja prema ljudskim slabostima (a u prvom redu zacijelo i prema vlastitim slabostima).

Kao humanu čovjeku Uvodiću se ponekad ipak znalo dogoditi da nesvjesno pusti maha svom suosjećanju, iako doduše suzdržljivo (smatrajući valjda da veća doza toga ne bi bila na mjestu), i tako nekim temama prilazi on s blagim suosjećanjem. Učinio je to, kako vidjesmo, u prvom redu u pripovijetki »Bidni Bartul«, veoma humano, veoma potresnoj a i veoma dobroj

noveli čije idejne i umjetničke kvalitete nisu dovoljno uočili oni koji su se bavili tim piscem. Kako vidjesmo iz ispisanih rečenica te pripovijetke (a čitanje cijele pripovijetke to još bolje pokazuje), izvještavajući o duševnim bolima invalidnog čovjeka, Uvodić se ne samo čuvao da ne skrene u humor i porugu, nego nije mogao (koliko god je možda to želio) da tu tragediju evocira hladno i bezosjećajno. Uz tu (po našem mišljenju) najhumaniju Uvodićevu pripovijetku, ostale u kojima susrećemo taj stav, iako znatno manje izražen, bile bi (kako se sjećamo) »Život na rate«, »Reduciran«, »Pave i Mare« i eventualno još koja.

DRUŠTVENA STANOVIŠTA

Prijašnjoj konstataciji da Uvodić uglavnom nije išao za tim da kod čitao- ca izazove humani osjećaj možemo dodati i to da je još manje išao za tim da upozorava na društvene nepravde, a pogotovo pak da optuži sistem koji omogućuje te nepravde. Uvodić je bio sve prije nego društveni kritičar, a pogotovo nije bio društveni optužitelj. Naprotiv, krećući se u buržoaskom društvu, u kancelariji suda, u redakciji »Novog doba«, u kavani, na sastanku »rotarijanaca«, pisac se očito čuvao da se ne bi takvim izjavama zamjerio tom društvu.

Rijetko, vrlo rijetko naći ćemo, dakle, kod tog pisca koju izrazitiju protuburžoasku izjavu. To je npr. slučaj u pripovijetki »Dujkin dvor« kad protagonistkinja, revoltirana zbog toga što je netko iz susjedne kuće na Obali zahtijevao od općine da im ubije psa (jer ih je moću budio svojim lajanjem), indignirano reagira:

— Ubili su nam gospoda pasa, a OLI GOSPODA NE LAJU (potcrtao Z. M.)?¹³³

Bila je to jedna od rijetkih izrazitijih Uvodićevih protuburžoaskih izjava koje je on općenito izbjegavao.

U skladu s ideologijom društva u kojem se kretao i kojemu je zapravo pripadao, Uvodić ne samo da nije imao razumijevanja, a ni u stvari pravilnog uvida u težnje radničke klase, nego se on često prema tim nastojanjima odnosi s porugom, katkada blažom, a katkada oštrijom. Treba npr. pročitati onaj dio pripovijetke »Sprovod jednoga djeteta« kad pijano društvo priča u krčmi o socijalizmu, odnosno dio kad su otišli iz krčme, pa da se osjeti njegova nesklonost prema nastojanjima radničke klase.¹³⁴

Našlo bi se, međutim, u njegovu pripovjedačkom radu još natražnih izjava. Evo jedne takve izjave iz novele »Šjor Ivanko i šjora Lukrica«:

»... Znalo se ko je akademičar, a ko kovač. Danas više nima vidit te razlike, danas i sluga i gospodar su jednako obučeni, a više puti sluga boje o gospodara...¹³⁵

Čujemo još jednu takvu izjavu koju je pronašao Disopra u pripovijetki »Pošten sluga« u kojoj pisac također, očito pod utjecajem dezinformatorske i reakcionarne buržoaske propagande, polemizira s novim društvenim idejama:

»Tako je bilo priin kad nismo bili svi jednaki, kad se znalo ko je profesor univerzitadi, a ko je onaj ča miša japno. Po općem pravu glasa, danas ni više tako, vajalo bi da smo svi jednaki, da svak more bić općinski načel-

nik, narodni poslanik i ministar... a gremo li naprid ka dosad, more se raznin organizacijam i štrajkovimam doć do toga, da oni ča miša japno jema višju plaću ven profesor univeržitadi.

To, Bože, sačuvaj, kad bude...¹³⁶

Nije pisac također imao pravilan uvid ni u odnose između posjednika i težaka, odnosno nije uočio težak položaj težaka, a ni koješta još s tim u vezi, pa ćemo i u tom smislu pronaći kod njega izjava i ideja koje u najmanju ruku začuđuju. Evo što s tim u vezi čitamo na jednom mjestu u pripovijetki »Ženidba Fabjana Žunića«:

»... Težaci su onda točno i PRAVEDNO (potcrtao Z. M.) nosili gospodar njegov dil, ... STA JE ONDA DOBRO I TEŽAK I GOSPODAR (potcrtao Z. M.). Gospodar bi dava težaku ono ča mu je bilo triba, a težak je onda živi po onu težašku, PA MU JE BILO DOBRO (potcrtao Z. M.)...¹³⁷

Očito izjave i zaključci koje ne bismo očekivali. Prema tome bi se činilo kao da bi taj sitem, u kojem je težak bio sputan surovim kolonatskim obvezama, bio dobar i pravedan!?!... Uzgred rečeno, kako shvatiti ono »po težašku«, ako ne stvarno »po siromašku«?

Čujmo još jednu jednako natražnu izjavu iz već spomenute pripovijetke »Pošten sluga«:

»Mali posidnici su bili oni koji su plaćali poreze, plaćali novine, ustišćali društva, čitaonice i sve druge ustanove, radili na dobro svoga mista, bilo općinski vićnici i načelnici i birali zastupnike za Dalmatinski Sabor i Carevinsko viće, onda kad je iz Dalmacije tamo odilo samo ono ča je najboje, skorup, mozak Dalmacije. Mali posidnici su živili dobro, a ŽIVI JE DOBRO SVAK Š NJIMAN PA I TEŽAK, JERBO MU JE GOSPODAR DAVA SVE ČA TREBA ZA RAD U POJU, PA JE ZATO I ZEMJA BILA OBRAĐENA VIŠJE VEN DANAS (potcrtao Z. M.)...¹³⁸

S društvenim stanovištima toga pisca u vezi upozoriti treba još na jednu stvar. Naime, čitajući njegove pripovijetke u kojima su protagonisti proleter, čovjeku zapinje za oči da veći broj tih ljudi pije, uvijek pije i mnogo pije. Nećemo osporiti da mnogi tadašnji splitski proleter i nisu pili i na taj način uljepšavali tešku životnu stvarnost, ali ipak ne »stoji« da je baš većina pila, a pogotovo da bi se tako nemilice opijali (a tako nekako ispada na temelju Uvodićeva prikaza). Bilo je nesumnjivo i onih koji nisu pili — ili su pak pili sasvim umjereno — koji su slavili Prvi maja, koji su demonstrirali protiv društvene nepravde, ali takve naš pisac očito ne zapaža. To je svakako znatan društveni minus Uvodićeva pripovjedačkoga rada.

UVODIĆ — REGIONALAN PRIPOVJEDAČ?

Je li Uvodić regionalan pisac? Može li se, na primjer, reći da on odabire samo splitske (katkad i srednjodalmatinske) likove i teme?

Sam pisac kao da nije bio sasvim načistu obraduje li isključivo splitske, odnosno srednjodalmatinske likove i teme i s tim u vezi je li ili pak nije regionalan pisac. Sudeći bar prema napomeni iz pripovijetke »Kasno se pckaja«, kao da je dopuštao da neki njegovi likovi ne bi bili isključivo regio-

nalni, no sudeći prema navođenim upozorenjima kao što je npr. ono iz priče »Sprovod jednoga djeteta«: »I ovo se u Splitu dogodilo, jerbo se U SPLITU MOREDU DOGODIT STVARI, KOJE SE NIDIR NA SVITU NE MOREDU DOGODIT¹³⁹ (potcrtao Z. M.)...« — kao da je vjerovao da on u svoim književnom radu bira odnosno preferira neke specifične splitske teme, pa bi se s tim u vezi, dakle, bio pretežno regionalan pisac.

Ako i jest istina da je u svojim pripovijetkama odrazio taj pisac neke stvarne splitske (odnosno srednjodalmatinske) likove i teme, to međutim još nipošto ne znači da se ti likovi nisu mogli javiti i u kojem drugom dijelu Hrvatske, a i Jugoslavije, kao i to da se zgode tih pripovijedaka nisu mogle dogoditi i bilo gdje drugdje. Naprotiv, mi apsolutno smatramo da u slučaju toga pisca nije riječ isključivo i samo o splitskim likovima i temama, nego da su se u većem broju slučajeva ti likovi, isto tako kao u Splitu, mogli javiti i u bilo kojem drugom dijelu naše zemlje, a i zgode isto tako kao u Splitu i bilo drugdje. Štoviše mislimo da nećemo pretjerati ako kažemo da je u nekim od tih pripovijedaka zahvatio pisac i neke općeljudske a ne samo općehrvatske likove i teme.

Nije li na primjer, u liku i beznadnim čežnjama invalidnog čovjeka za ženom odrazio taj pisac jednu općeljudsku — a ne samo srednjodalmatinsku — čežnju i uopće slučaj koji se, osim u Kaštelima gdje se (slučajno) dogodio, mogao dogoditi i bilo gdje? Ne vidimo ni valjanog razloga zbog kojeg bi i teme o životu na »rate« malog činovnika ili pak o čežnjama jednog bračnog para za svjetlijim životom, odnosno putovanjima bile karakteristične isključivo i samo za Split. Još više ne vidimo razloga ni zašto bi, na primjer, i pripovijetke o mučeništvima muževa uz razmažene ili hirovite žene isto tako bile karakteristične isključivo i samo za Dioklecijanov grad. A pogotovo je nestumnjivo da je onakav lik s onakvim osobinama kao što je, na primjer, neodlučni i stidljivi šjor Mikica mogao dati bilo koji patrijarhalni (a ne samo trogirski) ambijent, kao što je i lik Fabjana Žunića mogao isto tako dati i bilo koji (a ne samo splitski) patrijarhalni ambijent itd.

Naše je mišljenje, štoviše, da ni one na prvi pogled specifične splitske pripovijetke kao što su one s temama o pijancima (»Ča smo na ovon svitu«, »Sprovod jednoga djeteta« itd.) nisu ništa više karakteristične za Split nego za bilo koji drugi gradić s ljudima koje su tadašnje teške prilike tjerale da piju, da bi tako uljepšali tešku životnu stvarnost, a kad bi se napili, onda bi se, eto, znale dogoditi i neobične stvari. Tako su se te zgode, isto kao i u Splitu, mogle dogoditi i bilo gdje.

No ako i jest istina da mnogi Uvodićevi likovi imaju općečovječanska obilježja, a i teme koje susrećemo u nekim njegovim novelama ne moraju isto tako biti isključivo splitske, sigurno je s druge strane i to da po nekim crtama (folklorne pojedinosti, opisi a i direktna imenovanja nekih ambijenata, rajona i predjela, u nekim slučajevima i opisi nekih interijera, još više jezik kojim govore njegovi likovi itd.) Uvodićevo stvaranje ipak ima određen regionalan karakter.

BILJEŠKE

¹ Nije lako decidirano reći koliko je ukupno pripovijedaka taj pisac objavio. Naša bibliografija npr. obuhvaća nešto oko 240 pripovijedaka, no treba znati da neke pripovijetke objavljuje više puta.

² Evo listova u kojima se javljao (V. članak »Novo doba' — 'Štandarac', »Ježinac, 1935, br. 3): »Željeznica«, »Jedinstvo«, »Sloboda«, »Pučki list«, »Pučka prosvjeta«, »Zastava«, »Jadranska pošta«, »Jadranski dnevnik«, »Novo doba«, »Novosti«, »Grom«, »Ježinac«, itd. Najvrednije pripovijetke i feljtone objavio je u dnevnicima »Novo doba« i »Novosti«.

³ List »Grom« počeo je izlaziti 1920 (pokrenuo ga je novinar Ljubo Prijatelj, a slijedeće godine vlasnik i gl. urednik postaje Uvodić) i izlazi do 1922. Izašlo je ukupno 48 brojeva. — »Spliski krnjeval« pojavio se samo par puta 1927, a list »Ježinac« samo šest puta 1935. — Dnevnik »Primorska pošta« izlazio je od 1. do 24. srpnja 1935.

⁴ Pri pisanju tog dijela našeg rada, uz rijetke službene dokumente, koristili smo se obavještenjima ljudi koji su bili u kontaktima s piscem.

⁵ V. Izvod iz matične knjige rođenih.

⁶ V. članak »Pet minuta sa don Franom Bulićem«, Novo doba, 1930, br. 92.

⁷ V. »Nedija u Kaštile«, »Novo doba«, 1934, br. 182.

⁸ V. »Godišnje izvješće« C. K. Velike realke za god. 1988/90. i dalje.

⁹ V. podnesak »Kulturno-umjetničkom odjelu...«

¹⁰ V. citirani napis »Novo doba' — 'Štandarac',...

¹¹ V. »Godišnje izvješće« C. K. Velike realke za god. 1895/96. (od 13 kandidata, koji su pristupili završnom ispitu, 2 su proglašena »zrelim s odlikom«, 8 — dakle, naš Uvodić i njegovih sedam drugova — samo »zrelim«, jedan je upućen na popravni ispit, a dvojica nisu položila).

¹² V. spomenuti podnesak.

¹³ V. isto kao i članak »Pozdrav starom sudu«, »Novo doba«, 1932, br. 303. Međutim, u »Azbučnom spisku...« »Splitskog almanaha i adresara za 1925 (1925—26)« na str. 253, dakle kad je prema njegovoj izjavi već u miru, susrećemo još njegovo ime, odnosno ovo: »Uvodić Marko pk. Marka sudbeni kancelist (pisar)«.

¹⁴ Prema obavještenjima J. Kortšeka i Ž. Vekarića.

¹⁵ V. »Godišnja izvješća« C. K. Velike realke za god. 1910. i dalje.

¹⁶ Prema obavještenjima njegovih prijatelja i poznanika.

¹⁷ V. Izvod iz matične knjige rođenih.

¹⁸ Prema obavještenjima njegove svojte kao i prijatelja i poznanika.

¹⁹ Prema obavještenjima njegove svojte kao i prijatelja i poznanika.

²⁰ Prema obavještenjima njegove svojte.

²¹ Prema obavještenjima njegovih prijatelja i poznanika.

²² Prema obavještenjima njegovih prijatelja i poznanika.

²³ Obavještenje smo dobili posredno, preko dra D. Kečkemeta.

²⁴ Prema obavještenjima njegove svojte, prijatelja i poznanika.

²⁵ Prema obavještenjima Ž. Vekarića, J. Kortšeka i drugih.

²⁶ Prema obavještenjima istih.

²⁷ U najavi jedne takve večeri za 21. i 22. studenoga 1930. naznačeni su: V. Škurla, M. Kostić, A. Tresić Pavičić, R. Katalinić, A. Petrović, M. Bego, M. Uvodić, A. Katunarić, Č. Čičin-Šain, A. Cettineo i neki drugi.

²⁸ V. »Drugi libar...«, str. 80.

²⁹ V. »Drugi libar...«, str. 12.

³⁰ V. spomenuti pišćev podnesak; to su nam potvrdili i drugi.

³¹ Prema obavještenjima J. Kortšeka.

³² Obavještenje smo dobili posredno, preko dra D. Kečkemeta.

³³ Među tim piscima koje spominje registrirajmo npr. Peciju Petrovića, pa Dan-ka Andelinovića i eventualno još kojeg.

³⁴ V. »Drugi libar...«, str. 12, 28, 100, 180, 183, 194. itd.

³⁵ V. »Drugi libar...«, str. 100. Zanimljivo je da u »Primorskoj pošti« Uvodić kao urednik u dva navrata donosi dvije Maupassantove novele.

- ³⁶ V. »Drugi libar...«, str. 48, 198, 203. i 148.
- ³⁷ V. »Novosti«, 1940, br. 130.
- ³⁸ V. »Scrittori italiani«, sv. VI, 1952, str. 79.
- ³⁹ V. »Narodni list«, 1940, br. 6.
- ⁴⁰ V. isto.
- ⁴¹ V. »Novosti«, 1940, br. 38. Pisanje novinskih priloga ga je s druge strane često umaralo. Čujmo o tome: »... Nij' to ka napisat: umra je ovi, oli oni se oženi... red je napisat čakod veseloga pa i kad te nije dobra voja. Vaja da se na Pimperlinu smiju... A TEBI MORE BIT TEŠKO PRI DUŠI (potertao Z. M.)...« I još: »... sam znam da nije lako svaki... svaki dan čakod smišnoga napisat...«
- ⁴² V. »Drugi libar...«, str. 12.
- ⁴³ V. »Libar...«, str. 32.
- ⁴⁴ V. »Spliska govorengja oliti libar...«, str. 35.
- ⁴⁵ Obavještenje smo dobili posredno, preko dra D. Kečkemeta.
- ⁴⁶ Prema obavještenju J. Kortšeka odnosno Lj. Koludrović.
- ⁴⁷ Prema obavještenju istih.
- ⁴⁸ V. »Drugi libar...«, str. 12.
- ⁴⁹ Isto, dalje.
- ⁵⁰ V. »Libar...«, str. 32. To nije jedini put da nas uvjerava da se u Splitu mogu dogoditi stvari koje se nigdje na svijetu ne događaju. Tako je npr. zapisao i na kraju pripovijetke »Živi zalog«, V. »Novosti«, 1940, br. 329. a i na još par mjesta u svojim pripovijetkama.
- ⁵¹ V. »Suze i smij starega Splita«, str. 60, gdje čitamo slijedeće: »... I tako san dozna i za ti žalosni i smišni slučaj od Sibića mlogo pri ven ga je napisa Marko Uvodić.«
- ⁵² V. »Novosti«, 1937, br. 111.
- ⁵³ V. »Libar odabranih proza...«, str. 109.
- ⁵⁴ V. »Novosti«, 1940, br. 164.
- ⁵⁵ Citat iz pisma upućenog autoru ovog rada: »... A čitav se Split natjecao, tko će mu više građe donijeti! Posebno Noe Matošić i ostalo takvo društvo...« I na drugom mjestu: »... Uvodić nije nikada 'ishitrio' sam ni jednu svoju temu...«
- ⁵⁶ V. »Libar odabranih proza...«, str. 57.
- ⁵⁷ V. »Novosti«, 1939, br. 270.
- ⁵⁸ V. »Novosti«, 1937, br. 97.
- ⁵⁹ V. »Libar odabranih proza...«, str. 99.
- ⁶⁰ V. »Novosti«, 1938, br. 265.
- ⁶¹ V. »Libar odabranih proza...«, str. 109.
- ⁶² V. »Novosti«, 1940, br. 164.
- ⁶³ V. »Novosti«, 1937, br. 111.
- ⁶⁴ V. »Novosti«, 1939, br. 15.
- ⁶⁵ V. »Novo doba«, 1927, br. 229.
- ⁶⁶ V. isto, 1930, br. 219.
- ⁶⁷ V. »Libar odabranih proza...«, str. 57.
- ⁶⁸ V. »Novosti«, 1937, br. 97.
- ⁶⁹ V. isto, 1939, br. 15.
- ⁷⁰ V. »Libar odabranih proza...«, str. 109.
- ⁷¹ V. isto, str. 99.
- ⁷² V. »Novosti«, 1938, br. 265.
- ⁷³ V. isto, 1937, br. 111.
- ⁷⁴ V. isto, 1940, br. 164.
- ⁷⁵ V. »Novo doba«, 1927, br. 229.
- ⁷⁶ V. »Novosti«, 1940, br. 130.
- ⁷⁷ V. »Novo doba«, 1934, br. 77.
- ⁷⁸ V. »Novo doba«, 1932, br. 299.
- ⁷⁹ V. »Libar odabranih proza...«, str. 57.
- ⁸⁰ V. »Novosti«, 1940, br. 164.
- ⁸¹ V. isto, 1937, br. 111.
- ⁸² V. »Libar odabranih proza...«, str. 99.
- ⁸³ V. »Novosti«, 1937, br. 111.

- 84 V. isto, 1939, br. 15.
- 85 V. »Libar odabranih proza...«, str. 57.
- 86 V. »Libar...«, str. 120.
- 87 V. isto, str. 115.
- 88 V. »Libar odabranih proza...«, str. 109.
- 89 V. isto, str. 99.
- 90 V. »Drugi libar...«, str. 129.
- 91 V. isto, str. 33.
- 92 V. »Libar...«, str. 159.
- 93 V. isto, str. 22.
- 94 V. isto, str. 38.
- 95 V. »Drugi libar...«, str. 99.
- 96 V. »Libar...«, str. 13.
- 97 V. »Drugi libar...«, str. 39.
- 98 V. isto, str. 155.
- 99 V. »Drugi libar...«, str. 41. i 42.
- 100 V. isto, str. 159.
- 101 V. »Libar...«, str. 119.
- 102 V. isto, str. 172.
- 103 V. isto, str. 124.
- 104 V. »Libar odabranih proza...«, str. 61.
- 105 V. »Libar...«, str. 105.
- 106 V. »Drugi libar...«, str. 172.
- 107 V. isto, str. 38.
- 108 V. »Libar...«, str. 146.
- 109 V. »Novosti«, 1937, br. 97.
- 110 V. »Drugi libar...«, str. 180.
- 111 V. »Libar odabranih proza...«, str. 114.
- 112 V. »Drugi libar...«, str. 133.
- 113 V. »Libar odabranih proza...«, str. 102.
- 114 V. »Novosti«, 1937, br. 111.
- 115 V. »Drugi libar...«, str. 185.
- 116 V. isto, str. 51.
- 117 V. »Libar...«, str. 106.
- 118 V. isto, str. 13.
- 119 V. isto, str. 30.
- 120 V. isto, str. 41.
- 121 V. isto, str. 120.
- 122 V. isto, str. 121. i 122.
- 123 V. »Drugi libar...«, str. 129.
- 124 V. »Libar odabranih proza...«, str. 109.
- 125 V. »Libar...«, str. 90.
- 126 V. isto, str. 43.
- 127 V. »Drugi libar...«, str. 12.
- 128 V. isto, str. 31.
- 129 V. isto, str. 26.
- 130 V. isto, str. 32.
- 131 Citat iz pisma: »... Mislim da je za njegovu maniru jedna od najkarakterističnijih priča o Roku i Ciceli... koju na moje veliko čudo danas proglašuju humanošću, o čemu kod Uvodića nema ni traga...«.
- 132 V. »Drugi libar...«, str. 103 i dalje.
- 133 V. isto, str. 30.
- 134 V. »Libar...«, str. 27. i 28.
- 135 V. »Novosti«, 1939, br. 22.
- 136 V. isto, 1937, br. 191.
- 137 V. »Libar...«, str. 160.
- 138 V. »Novosti«, 1937, br. 191.
- 139 V. »Libar...«, str. 32.

LITERATURA

- Verka Škurla Ilijić, O Splitu i Marku Uvodiću, Novo doba, 1933, br. 110. — Novosti, 1933, br. 130.
- Š. (Ćiro Čičin-Šain?), Uvodić u teatru, Novo doba, 1933, br. 79.
- Franjo Pavešić, Duh čakavštine, Obzor, 1934, br. 293.
- Juraj Ivanko, Marko Uvodić savremeni hrvatski čakavski pisac, Obzor, 1935, br. 52. — Jadranski dnevnik, 1935, br. 53.
- Anonim (Đuro Vilović?), Libar Marka Uvodića Splitsanina, Narodni list (Split), 1940, br. 6.
- Đuro Vilović, Libar Marka Uvodića Splitsanina, Dom i svijet (Split), 1940, br. 42.
- Đuro Vilović, Libar Marka Uvodića Splitsanina, Novosti, 1940, br. 38.
- Hijacint Petris, Nasmijana knjiga u tmurno vrijeme, Hrvatski dnevnik, 1940, br. 1600.
- H. P., Nasmijana knjiga u tmurno vrijeme, Hrvatski radnik, 1940, br. 42.
- Ognjeslav Utješinović Ostrožinski, Najpopularniji čakavski pisatelj, Jutro, 1940, br. 45.
- J. R., Knjiga najboljeg dalmatinskog humorista, Jutarnji list, 1940, br. 10331.
- R., Libar Marka Mørulića — pardon Uvodića, Novosti, 1940, br. 150.
- Vjekoslav Kaleb, Još jedna knjiga čakavske umjetnosti, Novosti, 1940, br. 332.
- Niko Andrijašević, Libar Marka Uvodića Splitsanina, Jugoslavenski list, 1940, br. 305.
- Anonim, Libar Marka Uvodića Splitsanina, Sokolski glasnik (Split), 1940, br. 50.
- Niko Bartulović, Čakavština kao izraz čovečnosti, Pravda, 1941, br. 12995.
- O. Randi, Umorismo spalatino, Il popolo di Spalato, 1942, od 28. svibnja.
- Hijacint Petris, Čakavac Marko Uvodić — humorist i humanist, Republika, 1947, br. 4.
- Nikola Disopra, Drugi libar Marka Uvodića Splitsanina, Narodni list (Zagreb), 1952, br. 2308.
- Nikola Disopra, Čakavac Marko Uvodić, pogovor knjizi »Drugi libar...«, Split, 1952.
- Nikola Disopra, Humoristička i humanistička proza čakavca Marka Uvodića, Mogućnosti, 1957, br. 11.
- Nikola Disopra, Humoristička i humanistička proza..., pogovor knjizi »Odabrani libar...«, Split, 1957.
- Olinko Delorko, Marko Uvodić Splitsanin, Zadarska revija, 1958, br. 2.
- Vlatko Pavletić, Panorama hrvatske književnosti XX stoljeća, Zagreb, 1965.
- Živko Jeličić, Marko Uvodić Splitsanin, Pet stoljeća..., knj. 89, Zagreb, 1963.
- Stjepan Benzon, Opažanja o čakavštini Marka Uvodića Splitsanina, Čakavska rič, g. I, br. 1, Split, 1971.
- Zdravke Mužinić, Osebniji prozaist Marko Uvodić, Libar odabranih proza, Šibenik, 1973.
- Nikola Disopra, Marko Uvodić Splitsanin, Ča smo na ovon svitu, Split, 1977.